

Netwerkdokument Ruimte voor de Jeugd 2005

Colofon

Maart 2005

Uitgave

Platform Ruimte voor de Jeugd

info@ruimtevoordejeugd.nl

www.ruimtevoordejeugd.nl

Tekst

Marian Schouten

Illustraties

Bart Bennis (pag. 17, 18, 22, 38, 62), Josine van den Bogaard (pag. 39), Thecla Groot Koerkamp (pag. 12, 13, 15, 19, 21, 26, 35, 43, 49, 59, 64, 79), Dick Jansen (pag. 14, 20, 32, 44), Willy Leufgen (pag. 23.), Johan Oost (pag. 44, 52, 63), Ilse van der Put (pag. 40, 42, 72), Marian Schouten (pag. 31, 33, 46, 54, 55, 57), Dirk Vermeulen (pag. 30, 45, 47, 50, 58), W. Hollemans (pag. 60), Janneke Zomervrucht (pag. 41, 51)

Redactie

Josine van den Bogaard, Froukje Hajer, Thecla Groot Koerkamp, Willy Leufgen, Pauline van der Loo, Janneke Zomervrucht

Eindredactie

Karin Bakker

Vormgeving

Printforce, Meppel

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Jantje Beton.

Voorwoord

Buitenspeelruimte en zelfstandige mobiliteit: kinderen en jongeren hebben er grote behoefte aan. De belangen van kinderen en jongeren worden echter maar al te vaak vermalen tussen de talrijke claims die volwassenen leggen op de openbare ruimte: ruimte voor auto's, huizen, kijkgroen en privé-tuinen. Ruimte voor bedrijfsterreinen, parkeergarages en winkelcentra. Ruimte voor de jeugd is vaak de sluitpost, weggestopt op plekjes waar volwassenen geen belangstelling voor hebben of waar de spelende jeugd geen 'overlast' geeft.

Met het Netwerkdokument wil het Platform Ruimte voor de Jeugd laten zien dat het ook anders kan, én moet. Lokale, provinciale en landelijke beleidsmakers, adviseurs en professionals die te maken hebben met jeugd en openbare ruimte vinden in dit document argumenten voor een beleid waarin meer aandacht is voor buiten spelen en zelfstandige mobiliteit van kinderen en jongeren. Daarnaast biedt dit document een schat aan praktische ideeën en voorbeelden voor de realisatie van 'ruimte voor de jeugd'.

Wij hopen dat dit document u zal inspireren en zijn benieuwd naar uw reacties. Uw mening, uw suggesties en uw praktijkervaringen zijn van harte welkom!

Peter Lankhorst
voorzitter Platform Ruimte voor de Jeugd

Het Platform Ruimte voor de Jeugd bestaat uit:

Fedde Boersma, Scouting Nederland
Josine van den Bogaard, GGD Rotterdam e.o.
Wil Fabri, Nederlands Instituut Zorg en Welzijn
Thecla Groot Koerkamp, werkgroep Spelen in de Woonomgeving VSW
Froukje Hajer, Jantje Beton
Jan Kersten, Bureau Niche
Paul van der Klein, werkgroep Spelen in de Woonomgeving VSW
Dayenne L'abee, Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen
Peter Lankhorst, voorzitter
Willy Leufgen, Netwerk Springzaad
Pauline van der Loo, NUSO
Evita de Roode, Nationale Jeugdraad
Johan Oost, OBB-Ingenieurs
Ilse van der Put, SOM onderwijs en milieuprojecten
Marian Schouten, secretaris
Bart Schouten, webredactie
Jootje Vaas, speelruimteontwerpster
Jaap Verkroost, wethouder
Dirk Vermeulen, Stichting Speelruimte
Janneke Zomervrucht, 3VO

Het Netwerkdokument is tot stand gekomen met steun van Jantje Beton. Jantje Beton vindt het heel belangrijk dat kinderen in hun vrije tijd spelen. Niet alleen hebben ze dan plezier, ze doen ook allerlei indrukken en ervaringen op die belangrijk zijn voor hun ontwikkeling. Met name voor kinderen die door omstandigheden in de verdrukking dreigen te komen, is dat extra belangrijk. Daarnaast hebben alle kinderen ruimte nodig om samen te kunnen spelen op straat en in de buurt. Door kinderen samen te laten spelen, leren ze samenleven. Daarom bedenkt en financiert Jantje Beton jaarlijks duizenden projecten om spelen mogelijk te maken.

Samenvatting

Buiten spelen en zelfstandige mobiliteit zijn belangrijk voor de jeugd. Zij verhogen de kwaliteit van hun leven hier en nu en zijn onmisbaar voor een evenwichtige ontwikkeling van motoriek, zintuigen, taal, ruimtelijk inzicht, creativiteit, kennis en sociale vaardigheden. Te weinig of te 'armoe-dig' buiten spelen kan leiden tot uiteenlopende problemen. Gebrek aan zelfstandige bewegingsvrijheid kan op latere leeftijd gezondheidsklachten opleveren, kan leiden tot stress in gezinnen en tot minder sociale contacten in buurten. Een tekort aan geschikte buitenspeelruimte kan leiden tot eenzijdige ontwikkeling, verveling, overlast en vandalisme. En kinderen die uitsluitend buiten komen onder begeleiding van een volwassene, hebben een afgeschermd leven waarin weinig ruimte is voor exploratie en avontuur.

De belangen van de jeugd worden vaak vermalen tussen de claims die volwassenen leggen op de openbare ruimte. De voornaamste knelpunten zijn:

- Een tekort aan vierkante meters buitenruimte waar kinderen gebruik van kunnen maken.
- Onvoldoende kwaliteit van de openbare ruimte.
- Onveiligheid van de buitenruimte, dit betreft zowel verkeer als sociale veiligheid.
- Het gebrek aan zeggenschap over de openbare ruimte door de gebruikers (volwassenen en kinderen).

Voor vrijwel alle problemen zijn oplossingen voorhanden. Of dergelijke oplossingen ook worden gerealiseerd, hangt af van bestuurlijke interesse, visie en inhoudelijke kennis van degenen die verantwoordelijk zijn voor de inrichting van de openbare ruimte. Voor hen hebben we de volgende aanbevelingen:

Aanbevelingen voor lokale overheid en politiek

Inhoudelijk

Kwantiteit

- Zorg voor voldoende vierkante meters bespeelbare buitenruimte, voor alle leeftijdsgroepen. Maak potentiële speelruimte toegankelijk voor de jeugd (schoolpleinen, binnentuinen, kerkpleinen).

RUIMTE VOOR DE JEUGD

Kwaliteit

Zorg voor kwalitatief goede formele en informele speelruimte (stoepen, pleintjes). Leg 'kristallisatiepunten' aan waar kinderen elkaar kunnen ontmoeten. Zorg voor afwisseling in ondergrond en begroeiing. Schep mogelijkheden voor diverse vormen van beweging en voor sociale contacten. Maak parken en ander groen aantrekkelijk om in te spelen.

Veiligheid

Realiseer grote verblijfsgebieden. Verander zonodig ontsluitingswegen in verblijfsstraten. Zorg dat belangrijke kinderbestemmingen veilig bereikbaar zijn via een fijnmazig netwerk van autoluwe of autovrije fiets- en looproutes. Zorg dat formele en informele speelplekken sociaal en verkeersveilig zijn.

Sociale ruimte voor de jeugd

Stimuleer sociale samenhang en betrokkenheid van jeugdige en volwassen bewoners. Organiseer - als dat nodig is - professionele begeleiding en toezicht.

Procesmatig

Visie

Ontwikkel een samenhangende visie op jeugd, spelen, mobiliteit en openbare ruimte. Leg deze vast in een speelruimtebeleidsplan.

Bestemmingsplan

Veranker 'spelen en speelvoorzieningen' in het bestemmingsplan en de planvoorschriften.

Goed opdrachtgeverschap

Stel bij bouwopdrachten een helder programma van eisen op, waarin de belangen van de jeugd expliciet zijn opgenomen. Laat bouwplannen door (externe) deskundigen beoordelen op hun kwaliteit voor de jeugd. Controleer of tijdens de uitvoering de gestelde eisen worden nageleefd.

Samenwerking

Zorg voor goede communicatie en samenwerking tussen relevante diensten als jeugd, verkeer, ruimtelijke ordening, groen, sport, volksgezondheid en beheer. Zorg zo mogelijk voor sectoroverstijgende regie.

Participatie

Betrek bewoners (en dus ook kinderen en jongeren) bij bouw- en herinrichtingsplannen en beheer van hun eigen wijk.

Financiën

Ga op een creatieve manier om met geld. Beschouw buitenspeelvoorzieningen niet alleen als kostenpost, maar ook als positieve investering in de toekomst. Werk samen met andere belanghebbende instellingen. Maak gebruik van subsidieregelingen.

Aanbevelingen voor de landelijke politiek

De landelijke en provinciale overheid hebben enkele belangrijke taken in het waarborgen van ruimte voor de jeugd.

Trendsetten

De landelijke overheid dient expliciet stelling te nemen voor het belang van ruimte voor de jeugd. Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind biedt hiervoor een uitstekende - en bindende - basis. Deze stellingname kan tot uiting komen in de verschillende beleidsnota's met betrekking tot ruimtelijke ordening, jeugd, mobiliteit, recreatie, gezondheid en grote steden.

Bewaken

Om te voorkomen dat de belangen van de jeugd steeds tussen wal en schip terechtkomen, moet een departement de verantwoordelijk op zich nemen voor het op de agenda zetten en houden van ruimte voor de jeugd.

Stimuleren

Een landelijke of provinciale stimuleringsmaatregel voor lokaal beleid en lokale initiatieven kunnen werken als een vliegwiél.

Onderzoeken

Het voornemen van de interdepartementale Operatie Jong tot *benchmarking* van het thema 'jeugd en fysieke ruimte' verdient spoedige uitvoering. De instelling van een leerstoel Jeugd, Tijd en Ruimte kan het hele werkterrein zichtbaar maken en kan een stevig fundament leggen onder alle praktische activiteiten op dit gebied.

Inhoud

Voorwoord		3
Samenvatting		5
Inhoud		9
Inleiding		10
1	Het belang van buiten spelen en zelfstandige mobiliteit	12
1.1	Kinderen kunnen niet zonder	12
1.2	Spelen is ontwikkelen	13
1.3	Samenleven	23
2	Wie ziet nog wel eens een kind in het wild?	25
2.1	Sociale en ruimtelijke ontwikkelingen	25
2.2	Wel, niet, een beetje of onder toezicht	26
2.3	De gevolgen van te weinig of 'te armoedig' buiten spelen	27
3	De praktijk: voldoende en goede speelruimte	29
3.1	Kwantiteit	29
3.2	Kwaliteit	37
3.3	Toegankelijkheid	47
3.4	Bereikbaarheid	53
3.5	Veiligheid	57
3.6	Herkenbaarheid	62
3.7	Verdraagzaamheid	63
4	Lokaal beleid	65
4.1	Visie en beleid	65
4.2	Organisatie en uitvoering	67
4.3	Participatie	71
4.4	Financiën	73
5	Provinciaal en landelijk beleid	77
5.1	Trendsetten	77
5.2	Bewaken	80
5.3	Stimuleren	81
5.5	Onderzoeken	81

Literatuur	82
Aanbevolen literatuur	84

Inleiding

Het landelijk Platform Ruimte voor de Jeugd zet zich in voor de verbetering van speelmogelijkheden en de zelfstandige bewegingsvrijheid van de jeugd¹ in de openbare ruimte. Het Platform biedt deskundigen uit verschillende disciplines de gelegenheid om informatie uit te wisselen en ideeën uit te werken. Daarnaast streeft het Platform naar meer en serieuze aandacht voor ruimte voor de jeugd in de publieke opinie en beleidsvormende circuits. Het Platform werkt nauw samen met de Nationale Speelraad.

Het Netwerkdokument Ruimte voor de Jeugd² is een weergave van de kennis en de ideeën die binnen het Platform Ruimte voor de Jeugd bestaan. Deze tekst is een volledig herziene en geactualiseerde versie van het eerste Netwerkdokument dat het Platform in 2001 publiceerde. Sinds dat jaar zijn er veel goede initiatieven genomen, waarin het Platform vaak een actieve rol heeft gespeeld.

Eind 2001 verscheen de overzichtsstudie van Lia Karsten over de relatie tussen openbare ruimte en jeugd (Karsten, 2001). Op het VNG Congres 2001 over integraal jeugdbeleid, 'Geef ze de ruimte', stond ruimte voor de jeugd centraal. De NISB startte de Flash-campagne om alledaags bewegen te stimuleren onder specifieke doelgroepen, waaronder vmbo-jeugd en basisschoolleerlingen. De commotie over het toenemende overgewicht bij de jeugd heeft ertoe geleid dat ook de gezondheidszorg het belang van buiten spelen benadrukt. Het Wetsvoorstel Buitenspeelruimte van de SP zette in 2003 buiten spelen op de agenda van de Tweede Kamer. In Operatie Jong - gericht op betere samenwerking tussen departementen - is 'jeugd en fysieke ruimte' expliciet punt van aandacht. En de beweging Child Friendly Cities, in 1996 gestart door Unicef/UN-Habitat en in 2003 in Nederland geïntroduceerd door de VNG en Jantje Beton, slaat aan bij gemeenten. Breedtesportprojecten waarin buurt, onderwijs en sport samenwerken, krijgen vanaf 2004 een financiële BOS-impuls.

Toch blijft ruimte voor de jeugd een punt van zorg. De openbare ruimte staat onverminderd onder druk. Er is een tendens om de vrije tijd van de jeugd steeds verder te reguleren in programma's en accommodaties. Jeugd

¹ We richten ons op ruimte voor alle jeugdigen tot circa 18 jaar.

² De tekst is in zijn geheel te vinden op www.ruimtevoordejeugd.nl. Op deze site staat ook actuele informatie over activiteiten en ontwikkelingen rond ruimte voor de jeugd in de verschillende werkvelden.

in de openbare ruimte wordt steeds vaker als overlast beschouwd. En het streven naar meer veiligheid beperkt letterlijk en figuurlijk de speelruimte van kinderen.

Met dit Netwerkdokument hopen we iedereen die de doelstellingen van het Platform een warm hart toedraagt, op de hoogte te houden van de kennis en ideeën die wij de afgelopen jaren rond het onderwerp hebben ontwikkeld.

In paragraaf 1 laten we zien dat ruimte voor de jeugd geen luxe is, maar noodzaak. Niet alleen voor de jeugd zelf, maar ook voor de samenleving als geheel. Paragraaf 2 gaat in op de huidige ‘stand van het buiten spelen’ en de gevolgen daarvan voor de jeugd. In paragraaf 3 zetten we de belangrijkste voorwaarden op een rij waaraan buitenruimte moet voldoen om bespeelbaar en begaanbaar te zijn voor de jeugd. Per voorwaarde bespreken we de meest voorkomende knelpunten en laten we zien hoe die concreet zijn op te lossen. In paragraaf 4 gaan we in op enkele beleidsmatige struikelblokken en geven we oplossingsrichtingen aan. Hetzelfde, maar dan op provinciaal en landelijk niveau doen we in paragraaf 5.

1 Het belang van buiten spelen en zelfstandige mobiliteit

Vrijwel ieder kind zal het beamen: buiten spelen is leuk. Maar buiten spelen is meer: het is onmisbaar in het dagelijks leven van kinderen én voor hun ontwikkeling tot evenwichtige volwassenen. In deze paragraaf laten we zien waarom buiten spelen zo belangrijk is.

1.1 Kinderen kunnen niet zonder

Kinderen spelen zoals ze ademen: ze doen het gewoon en kunnen niet zonder. Vrijuit kunnen spelen bepaalt dan ook in hoge mate de kwaliteit van het leven van het kind hier en nu. Spelend beleven kinderen de wereld anders dan grote mensen. Zij leven vlak bij ons, maar leven ook in een wereld die de meeste volwassenen niet meer zien en niet meer kennen.

Niets is vanzelfsprekend, alles is interessant en vraagt om een nader onderzoek. Kinderen ervaren kleuren, vormen, geluiden en geuren zeer intensief. Dieren en bloemen zijn voor jonge kinderen (en ook voor sommige volwassenen!) essentiëler dan auto's en fietsen. Een muurtje vraagt om een klimpartij. Een stippellijn langs een fietsstrook is er in de beleavings-

wereld van een tiener voor gemaakt om te slalommen. Een kind van twaalf jaar kan zich op het trapveldje met een bal aan de voeten de held van het stadion voelen en de toeschouwers op de tribunes horen juichen.

1.2 Spelen is ontwikkelen

Spelen is voor kinderen een veilige manier om het leven te onderzoeken en contact te maken met de mensen om hen heen. Zij willen hun omgeving leren kennen en er controle over krijgen. In spelsituaties zijn kinderen de baas. Zij bepalen wat er gebeurt, wat de regels zijn en hoe het spel afloopt. Al spelend komen kinderen hindernissen tegen die ze - door veel proberen en oefenen - leren overwinnen. Zo verleggen kinderen hun grenzen en ontwikkelen zich op alle mogelijke manieren: fysiek, cognitief, sociaal, emotioneel en psychisch. Volwassenen kunnen de ontwikkeling van kinderen ondersteunen door te zorgen voor een omgeving die fysiek en sociaal-emotioneel veilig genoeg is en tegelijkertijd voldoende uitdaging biedt voor het betreffende kind. Als aan deze voorwaarden is voldaan, krijgt een kind de kans zich optimaal te ontwikkelen tot een gezond en evenwichtig mens. Het gebeurt echter vaak dat veiligheid en uitdaging niet in balans zijn. Een tekort aan veiligheid leidt tot angst, een tekort aan uitdaging tot verveling (Csikszentmihalyi, 1975).

Om het leven in al z'n nuances te leren kennen, hebben kinderen een grote verscheidenheid aan omstandigheden nodig: binnen en buiten, alleen en samen, rustig en spannend, veilig en uitdagend, met en zonder volwassenen, vrij en georganiseerd, natuurlijk en bebouwd. Vrij buiten spelen is daar een onmisbaar onderdeel van. Een veilige buitenruimte, die kinderen ook voldoende ruimte biedt om te avonturieren, levert een onmisbare bijdrage aan de ontwikkeling van de jeugd. Hieronder staan de belangrijkste bijdragen op een rij.

Iedere ontwikkelingsfase van een mens heeft een eigen optimale leeftijd. Een peuter leert een taal 'vanzelf' spreken, maar een volwassene moet er intensief voor studeren. Leren fietsen is een makkie als je vijf bent, maar een enorme klus voor een volwassene. Als het 'gouden moment' voorbij is, is de opgelopen achterstand later slechts met moeite weer in te halen.

Gezondheid

Veel en gevarieerd bewegen levert een belangrijke bijdrage aan de gezondheid van iedereen - en van kinderen in het bijzonder. Voor de jeugd tot 18 jaar geldt één uur matig intensief bewegen per dag als het absolute minimum (NISB, 2002). Om dit minimum te halen, is 'gewoon' buiten spelen en 'gewoon' te voet en op de fiets naar school, vriendjes en clubs gaan onmisbaar. De voordelen van beweging op een rij:

- Betere conditie: kinderen kunnen buiten meer en beter bewegen dan binnen (rennen, gooien, springen, klimmen) en gebruiken zo hun hele lichaam. Buitenspel kenmerkt zich ook door de afwisseling tussen intensief bewegen en momenten van rust. Daardoor werken kinderen ongemerkt aan hun conditie (Kemper, 1995).
- Gezond gewicht: kinderen die veel bewegen, houden makkelijker een gezond gewicht. Dat geeft later in hun leven aanzienlijk minder kans op hart- en vaatziekten en diabetes (Mosterd, 1996). De huidige toename van het aantal mensen met overgewicht wordt (naast te veel eten) vooral toegeschreven aan te weinig bewegen.
- Minder kans op ongevallen: door veel en gevarieerd te bewegen ontwikkelen kinderen een goede motoriek en gevoel voor evenwicht. Hierdoor hebben ze minder kans op ongevallen (Kunz, 1993).

- Minder luchtwegaandoeningen: bij kinderen die in huizen wonen met schimmels en vocht - en dat zijn er in Nederland veel - is aangetoond dat zij door in de buitenlucht te spelen minder snel aandoeningen aan de luchtwegen ontwikkelen (Van der Wal, 1995).

- Betere eetlust en betere nachtrust: spelen in de buitenlucht bevordert de eetlust en een beter dag-nachtritme.
- Minder stress: een geschikte buitenruimte stelt kinderen in stressvolle situaties, zoals in gezinnen met spanningen, in staat om zich af te reageren, even afstand te nemen, nieuwe energie op te doen en zo hun mentale weerstand te versterken. Verder is bekend dat een groene omgeving ontspannend werkt en dat kinderen met een ADHD-indicatie in een natuurlijke omgeving makkelijker tot rust komen (Both, 2004).
- Meer ontspannen thuissituatie: kinderen die veilig buiten kunnen spelen en zelfstandig naar school, vriendjes en clubjes kunnen gaan, leggen minder beslag op de ruimte in huis en de tijd van hun ouders. Hierdoor is de situatie thuis rustiger, waardoor de kans op ruzie en mishandeling kleiner is (Karsten, 2001).

Motoriek

Kinderen ontwikkelen hun motorische vaardigheden, zoals lopen, fietsen, rennen, springen, balanceren en klimmen. Buiten zijn hiervoor meer mogelijkheden dan binnen, omdat er meer ruimte en variatie is en kinderen meer gelegenheid hebben om hun grenzen te verleggen en eindeloos te oefenen.

- Ruimte: buiten heb je gewoonweg meer ruimte dan binnen.
- Variatie: de buitenruimte biedt een grote variatie aan bewegingsmogelijkheden door hoogteverschillen en verschillen in materialen en ondergrond (straatstenen, tegels, klinkers, gras, zand, grond, schors). De buitenruimte zet, door straatmeubilair, speeltoestellen, muurtjes en materialen, ook aan tot beweging omdat de fantasie van kinderen wordt geprikkeld. Natuurlijke elementen zijn daarin van bijzondere waarde. In een boom klimmen of over een boomstam balanceren biedt onverwachte en onbedachte variaties.

De grove motoriek oefenen kinderen door te rennen en te springen. Gooien en vangen leren ze met ballen en takken. De fijne motoriek - die natuurlijk ook binnenshuis aan bod komt - wordt zonder kans op een muisarm geoefend door te knikkeren, bloemen te plukken en op je vingers te fluiten.

- Grenzen verkennen en accepteren: kinderen kunnen buiten hun bewegingen naar eigen inzicht variëren. Ze kunnen het daarbij zelf steeds iets verder, hoger, langer en moeilijker maken. Doordat ze zelf hun streefdoel kunnen stellen, accepteren ze makkelijker hun eigen en andermans grenzen.

- Oefenen: een goede ontwikkeling van de motoriek vergt eindeloos veel oefening. Buiten hebben kinderen hiervoor de ruimte en de tijd, zodat de vaardigheden kunnen inslijten.

Uiteraard kunnen kinderen ook op de voetbalclub en turnvereniging hun vaardigheden oefenen. Maar lang niet alle kinderen zijn lid van zo'n club en degenen die er heengaan, zijn er hooguit enkele uren per week. De sportclub is op z'n best een plaats waar kinderen nieuwe technieken aanleren, die zij in hun eigen tijd verder oefenen. Niet voor niets zijn de pleinen bekend waar - later beroemde - voetballers urenlang hun nieuwe beweging oefenden. Voor kinderen verveelt die herhaling niet gauw. Van nature hebben zij de drang om eindeloos door te gaan. Dat kan nergens beter dan buiten, waar volwassenen er geen last van hebben.

Cognitieve ontwikkeling

Exploratie en zintuiglijke ervaring

Exploratiemogelijkheden en zintuiglijke ervaringen zijn voor kinderen dé toegang tot de wereld om hen heen. Ze zijn voor alle aspecten van de ontwikkeling van belang. De wereld bestaat uit voorwerpen, geuren, geluiden, kleuren, kou, warmte, steen, aarde en water. Zonder zintuigen kan de mens niet overleven. Het is dus van groot belang dat kinderen hun zintuigen trainen. Door direct contact met natuurlijke elementen ontwikkelen kinderen hun tactiele vaardigheden, reuk en gehoor. Kinderen leren meteen ook wat je met al die materialen wel en niet kunt doen: breken, branden, stapelen. Ze leren hoe je van losse stenen een straat maakt, hoe je een

boom omzaagt, hoe je een hond wegjaagt, hoe hard een auto rijdt, hoe bomen en struiken veranderen met de seizoenen. Hierdoor krijgen zij een beter begrip van de eigenschappen van hun materiële omgeving.

Een relatief 'wilde' en groene speelomgeving biedt rijke speelmogelijkheden. Het biedt ruw speelmateriaal zoals zand, modder, gras, planten, bomen en water waar het kind zelf betekenis en vorm aan kan geven. Het zoeken van een stok en het bewerken ervan tot een zwaard is een veel rijkere ervaring dan het kopen van een kant-en-klaar zwaard in de speelgoedwinkel. Een natuurlijke omgeving is onvoorspelbaar en doet een beroep op het kind als onderzoeker: dieren kruisen zijn pad, bomen dragen vrucht, water verandert in ijs.

Taal

Kinderen leren taal grotendeels spelenderwijs, in interactie met de wereld en de mensen om hen heen (Verhallen, 2001). Het denken van jonge kinderen is aanvankelijk sterk gebonden aan hetgeen ze via hun zintuigen

waarnemen en ervaren. Vanaf hun tweede jaar leren ze langzaam maar zeker ook over dingen denken en communiceren die niet direct waarneembaar zijn. Dit is de eerste stap naar abstract denken. Verstopspelletjes

(waarbij ze ervaren dat iets blijft bestaan, ook al kun je het niet direct zien) en symbolisch spel (waarin dingen iets anders voorstellen dan het direct waarneembare) zijn in deze ontwikkeling van grote waarde. Juist buiten kunnen kinderen deze spelvormen goed spelen. In dit opzicht draagt buitenspel dus bij aan het abstracte denken en de taalontwikkeling. Want woorden zijn in feite abstracte symbolen (De Groot; Hellendoorn, 1991). Buiten kunnen kinderen nieuwe ervaringen opdoen en leren benoemen: ver/dichtbij, onder/boven, links/rechts, warm/koud, hard/zacht, nat/droog. En ze leren begrippen te differentiëren: mist/motregen/regen/hoosbui, stoeptegels/klinker/asfalt, eik/beuk/berk. In het samen spelen met andere kinderen leren ze steeds beter communiceren en onderhandelen.

Ruimtelijke oriëntatie

Kinderen moeten letterlijk hun weg leren vinden in de wereld. Dat leerproces begint al op het moment dat ze gaan kruipen en lopen. Buiten zet zich dat proces voort. Ze moeten afstanden leren schatten en richtinggevoel ontwikkelen. Als kinderen met hun ouders veel lopen en fietsen over vaste routes, blijkt dat zij een betere ruimtelijke oriëntatie ontwikkelen. Het zelf bewegen - lopen, fietsen - op zich blijkt dit leerproces te bevorderen.

In het verlengde hiervan ligt het leren omgaan met het verkeer. Hiervoor is naast motorische vaardigheid ook inzicht nodig: overzicht over complexe

verkeerssituaties, schatten van snelheden, je plaats innemen op de weg, anticiperen op andere verkeersdeelnemers. Om dit goed te leren hebben kinderen veel praktijkervaring nodig.

Creativiteit en sociale vaardigheden

Om als mens overeind te blijven in de wereld, moet je snappen hoe samenleven in z'n werk gaat, welke regels en afspraken er zijn. Om dit in de vingers te krijgen heb je kennis, creativiteit en sociale vaardigheden nodig. Die leren kinderen niet achter de schermen van tv en pc, maar door ontmoetingen met mensen van vlees en bloed (Blinkert, 2004). Buiten vinden kinderen een wereld die 'echt' en steeds anders is. Het weer, de mensen, de materialen en de omstandigheden zijn elke dag weer een verrassing. Dit nodigt kinderen uit tot creativiteit, tot inspelen op onverwachte situaties, tot nieuwsgierigheid naar het onbekende, het bedenken van nieuwe spelvormen, nieuwe woorden en nieuwe bewegingen.

Regels van het samenleven

Op sociaal gebied moeten kinderen veel - onzichtbare - dingen leren: hoe leg je contact met iemand die je niet kent, hoe ga je om met onverwachte situaties, hoe ziet de wereld er door de ogen van een ander uit? Wat ge-

beurt er als je iemand pijn doet, waarom mag je niet liegen, hoe kun je samen meer bereiken? Kinderen leren de regels van het samenleven vooral door zelf te doen. In hun spel fantaseren ze dat ze een ander zijn, ze spelen rollen en leren zich te verplaatsen in een ander. Oefenen met leeftijdsgenoten geeft andere mogelijkheden dan oefenen onder toezicht van volwassenen. De straat is vaak de eerste plek waar kinderen en jongeren op zichzelf zijn aangewezen, zonder bekende volwassene om problemen op te lossen. Daardoor komen zij steviger op hun benen te staan. Ze ontwikkelen zelfvertrouwen en samenlevingsstrategieën die bij hun karakter en mogelijkheden passen. Daarnaast blijft feedback van volwassenen natuurlijk van belang voor reflectie en verdieping van ervaringen die het kind opdoet.

Dromen

Buitenshuis leren kinderen mensen en plekken waarderen en er eigen verhalen omheen spinnen. Met name groene, ‘wilde’ plekken prikkelen de verbeeldingskracht in hoge mate. Het zijn plekken waar je kunt dromen, *places where the soul can fly*. Verbondenheid met dergelijke plekken en hun verhalen draagt bij aan de ontwikkeling van de identiteit van kinderen en aan het ontstaan van belangstelling voor en verbondenheid met de na-

tuur. Veel creatieve volwassenen, zoals kunstenaars en wetenschappers, blijken in hun jeugd intensieve natuurervaringen te hebben gehad (Both, 2004).

1.3 Samenleven

Sociale samenhang

Kinderen die lekker buiten spelen, werken niet alleen aan hun eigen ontwikkeling, maar ook aan die van de buurt waar ze wonen. Ze bouwen een band op met hun buurt en hun buurtgenoten en zullen zich daardoor ook verantwoordelijk gaan voelen. Kinderen zorgen er ook voor dat de ouders met elkaar in contact komen (Karsten 2001; Degen-Zimmerman 1995).

Via de sociale netwerken die hieruit ontstaan, kunnen ouders van opgroeiende kinderen elkaar ondersteunen bij praktische vragen, maar soms ook bij grotere problemen. Mensen die over een goed sociaal netwerk beschikken, zijn beter in staat om problemen - zoals werkloosheid, relatieproblemen, rouwverwerking - het hoofd te bieden (*coping*) en hulp te zoeken. Dat betekent dat dergelijke omstandigheden minder gemakkelijk tot destabiliserende problemen kunnen uitgroeien en dat mensen minder snel of vaak een beroep hoeven te doen op professionele hulp. Een goede socia-

le cohesie in een wijk vormt bovendien een bescherming tegen sociale onveiligheidsgevoelens.

Woongenot

Goede buitenspeelmogelijkheden blijken dan ook een belangrijke factor in de waardering die bewoners hebben voor hun woonomgeving. Kinderen beschouwen een woonomgeving die wordt gedomineerd door (geparkeerde) auto's niet als een goede omgeving om op te groeien (Mullan, 2003). Bovendien blijkt dat in dergelijke autobuurtten minder contacten zijn tussen buurtbewoners dan in buurten die minder door auto's worden gedomineerd (Appleyard, 1981). Woonwijken met groen, goede buitenspeelmogelijkheden en voldoende verkeersveiligheid hebben de voorkeur bij (toekomstige) bewoners (ANWB, VROM, 2004). Bewoners die het naar hun zin hebben, zullen minder snel verhuizen, hetgeen de stabiliteit en sociale cohesie in buurten ten goede komt.

Band met de natuur

Kinderen die veel kunnen spelen in natuurrijke omgevingen, ontwikkelen makkelijker een gevoel van verbondenheid en verantwoordelijkheid voor de natuur (Both, 2004). Zulke mensen zijn hard nodig om tegenwicht te bieden aan de oprukkende verstening van onze leefomgeving. Hetgeen weer ten goede komt aan de gehele samenleving, gezien het sterke verband dat mensen leggen tussen de aanwezigheid van natuur en lichamelijke en geestelijke gezondheid (Gezondheidsraad 2004).

2 Wie ziet nog wel eens een kind in het wild?

2.1 Sociale en ruimtelijke ontwikkelingen

Zelfstandig buiten spelen is voor kinderen zinvol en nodig. Toch kán het steeds minder. Daarvoor zijn tal van oorzaken aan te wijzen. Naast persoonlijke kenmerken van kinderen (leeftijd, sekse, klasse en etniciteit) hebben ook sociale en ruimtelijke ontwikkelingen grote invloed op de mate waarin kinderen toegang hebben tot de openbare ruimte.

Geen prioriteit

Het gaat bijvoorbeeld om de drukdruk-druk-cultuur, waarin volwassenen hun eigen tijd en die van hun kinderen volproppen en er steeds minder tijd overblijft voor ‘zomaar’ spelen. Het heeft te maken met de economisering van de samenleving, die weinig prioriteit geeft aan vormen van ruimtegebruik die financieel niet direct rendabel zijn. Het hangt samen met het heterogener worden van de samenleving, waardoor ‘buiten’ een steeds anoniemere plaats wordt waar ouders hun kinderen liever niet naartoe laten gaan. En waar andersom buitenspelende kinderen vooral als bron van overlast worden gezien. Het hangt ook samen met de toenemende eis van veiligheid, waardoor ouders de risico’s die buiten spelen met zich meebrengt steeds minder acceptabel vinden (Bouw, 2004).

Geen ruimte

Deze sociale ontwikkelingen worden weerspiegeld in de manier waarop we in Nederland omgaan met de openbare ruimte. De drukbezette mens verplaatst zich per auto. Voor kinderen is dat desastreus: brede wegen vol auto’s zijn voor hen onneembare barrières. Het geparkeerde wagenpark legt beslag op een gigantisch deel van de buitenruimte in woonwijken. De fixatie op economische waarden vertaalt zich in een stijgende grondprijs en dus in het minimaliseren van ‘nutteloze’ en onderhoudsintensieve openbare ruimte. De laatste vierkante meters worden volgebouwd met winstgevend objecten. De anonimisering van de samenleving wordt versterkt door de schaalvergroting van voorzieningen. De straat wordt daarvoor voor kinderen niet alleen onveiliger, maar ook minder interessant: geen bedrijfjes en buurtwinkeltjes meer waar je kunt rondneuzen, niet meer zelf naar school. De hang naar honderd procent veiligheid is terug te zien in het dichtspijkeren van achterpaden, het wegpooien van alle leuke overhoekjes en andere ongeregelde speelplekken, en het inrichten van officiële speelplekken conform de eisen van het Attractiebesluit.

Niet welkom

Zelfs op het platteland lopen de buitenspeelmogelijkheden terug. Boerenerven zijn het domein geworden van zware machines en levensgevaarlijke mestputten. En sinds de BSE, varkenspest en vogelgriep zijn bezoekers niet erg welkom in stallen en weilanden. Natuurgebieden zijn - als rustgebied voor vogels en wild - soms afgesloten voor mensen of alleen toegankelijk als je op de paden blijft.

2.2 Wel, niet, een beetje of onder toezicht

De trend naar minder buiten spelen is duidelijk zichtbaar, maar niet eenduidig. Er is een grote variatie in de manier waarop kinderen gebruikmaken van de openbare ruimte. Leeftijd, geslacht, klasse, etniciteit en woonmilieu zijn de belangrijkste factoren die hierop van invloed zijn. Sommige kinderen spelen minder buiten of gaan minder ver van huis. Andere kinderen spelen minder lang buiten en ondernemen veel andere activiteiten. En weer andere (en soms dezelfde) kinderen kunnen minder zelfstandig op stap en worden vaker begeleid. Natuurlijk zijn er ook kinderen die wel veel buiten zijn, maar het moeten doen met een omgeving die daar eigenlijk helemaal niet geschikt voor is.

Globaal gezien zijn er drie groepen kinderen te onderscheiden (Karsten, 2001). Ten eerste zijn er de buitenkinderen. Zij wonen ofwel in een goed bespeelbare woonomgeving, ofwel ze behoren tot de ‘pleiners’, die ‘uit armoede’ veel buiten zijn. Ten tweede is er de achterbankgeneratie: kinderen met een drukke agenda, die af en toe even buiten spelen. En ten derde zijn er de kinderen die bijna nooit buiten komen. Ofwel omdat ze buiten spelen gewoon niet leuk vinden, ofwel omdat het op culturele gronden niet mag (allochtone meisjes), ofwel omdat de buitenruimte zeer ongeschikt is. In casestudies blijkt het om 8 (Wageningen) tot 44 procent (Amsterdam Kinkerbuurt) van alle kinderen te gaan.

2.3 De gevolgen van te weinig of te ‘armoedig’ buiten spelen

Iedere groep kinderen ondervindt specifieke gevolgen van het te weinig of te ‘armoedig’ buiten spelen.

Buitenkinderen

In de eerste groep - de buitenkinderen - zitten de problemen bij de kinderen die veel buiten zijn, maar in een omgeving moeten spelen die daar ongeschikt voor is. Te weinig variatie in spelvormen kan leiden tot een beperkt spelrepertoire (AKTA, 1998) en tot apathie en destructiviteit (Both, 2004). Veel kinderen op weinig vierkante meters geeft uiteraard veel conflicten tussen de kinderen onderling, terwijl er weinig uitwijkmogelijkheden zijn. Dan geldt al snel het recht van de sterkste, met alle ellende van dien voor kinderen en omwonenden (Masson, 2002).

Een armoedige speelomgeving die te weinig uitdaging biedt, kan leiden tot vandalisme (Leijs, 1996). Kinderen missen positieve speelervaringen en gaan zich vervelen. Ze gaan op zoek naar mogelijkheden om toch vorm te geven aan hun wereld. Ze gebruiken straatmeubilair als speelmateriaal, hetgeen snel kan ontaarden in vandalisme. Zodra deze trend is ingezet, treedt doorgaans een versnelling van het verval op. Het verblijfsklimaat op straat wordt onaangenaam en tieners claimen een steeds groter domein. Voor jongere kinderen en soms ook volwassenen wordt de straat een *no go area*. Om het tij te keren zijn vervolgens kostbare programma's en voorzieningen nodig.

Achterbankgeneratie

De tweede groep - de achterbankjeugd - leidt vaak een vérgaand gestructureerd leven, dat voor een groot deel wordt bepaald door volwassenen. Deze kinderen kunnen vaak niet spontaan buiten spelen, maar alleen als zij

en hun ouders er tijd voor hebben. Als ze spelen, zijn er vaak volwassenen in de buurt die opletten, waarschuwen en grenzen stellen. De kinderen krijgen weinig gelegenheid om zelf op onderzoek te gaan, zelf fouten te maken en zelf ontdekkingen te doen. Ze blijven tot relatief hoge leeftijd afhankelijk van hun ouders, komen voornamelijk op door hun ouders geselecteerde plekken en leven afgeschermd van alle risico's (Bouw, 2004; Degen-Zimmerman, 1995). Dat lijkt heel veilig, maar is het niet. Dat is bijvoorbeeld te zien in het verkeer. Kinderen die in de basisschooltijd vaak per auto worden vervoerd en weinig actief deelnemen aan het verkeer, zijn in hun tienerjaren extra kwetsbaar. Vol bravoure, maar met bitterweinig ervaring begeven ze zich dan in het drukke verkeer. Zo werkt het autogebruik voor het vervoer van kinderen als een dubbele vicieuze cirkel: het maakt de openbare ruimte onveilig voor de jeugd, ontnemt hen de mogelijkheid om te leren omgaan met verkeer en werkt zo nog meer autogebruik in de hand (Luiten, 2000).

Binnenblijvers

De derde groep kinderen - degenen die (bijna) nooit buiten spelen - is een echte risicogroep. Deze kinderen hebben doorgaans een groot tekort aan beweging, wat ze op korte en langere termijn gevoelig maakt voor serieuze gezondheidsproblemen, zoals overgewicht, diabetes en hart- en vaatziekten (van der Wal, 1995; Mosterd, 1996; Kemper, 1995). Ze ontwikkelen ook een beperkt spel- en bewegingsrepertoire en kunnen daardoor ontwikkelingsachterstanden oplopen (Degen-Zimmerman, 1995).

Weinig buitenspeelmogelijkheden kunnen ook leiden tot stress in gezinnen. Zeker als er binnenshuis weinig ruimte is, kan buiten spelen een manier zijn om elkaar even lucht te geven. Als een dergelijk drukventiel ontbreekt, kunnen de spanningen hoog oplopen (Bartlett, 1998). Tot nu toe reageert de overheid in dit soort situaties eerder met een breed aanbod aan (kostbare) opvoedingsondersteuning en -voorlichting, dan met een passend aanbod aan goede ruimtelijke voorzieningen voor kinderen en jongeren.

Ten slotte kan weinig buiten spelen tot gevolg hebben dat de kinderen en hun ouders minder sociale contacten leggen in de buurt en in een sociaal isolement raken. Dit komt ook de sociale cohesie van de buurt niet ten goede. De openbare ruimte wordt een onherbergzame plek, waar niemand zich nog verantwoordelijk voor voelt (Mullan, 2003; Degen-Zimmerman, 1995).

3 De praktijk: voldoende en goede speelruimte

Wie kinderen de gelegenheid wil geven om buiten te spelen en zelfstandig op pad te gaan, vindt veel hindernissen op zijn pad. Gelukkig zijn er even zovele oplossingen voorhanden. In deze paragraaf lopen we de belangrijkste voorwaarden na waaraan buitenruimte moet voldoen om bespeelbaar en begaanbaar te zijn voor de jeugd. Per voorwaarde bespreken we de meest voorkomende knelpunten en laten we zien hoe die concreet zijn op te lossen. In paragraaf 4 gaan we in op enkele beleidsmatige struikelblokken en oplossingsrichtingen.

Belangrijke voorwaarden voor bespeelbare openbare ruimte zijn:

- 3.1 Kwantiteit: om te kunnen spelen heeft de jeugd om te beginnen voldoende vierkante meters nodig. Het gaat daarbij niet alleen om officiële speelplekken, maar ook om gewone buitenruimte die door kinderen gebruikt kan worden voor spel: brede stoepen, pleintjes, rustige woonstraten, grasvelden, parken en rommelhoekjes.
- 3.2 Kwaliteit: ruimte is pas echte speelruimte als deze voldoende speelkwaliteit heeft.
- 3.3 Toegankelijkheid: potentiële speelplekken moeten voor de jeugd toegankelijk zijn.
- 3.4 Bereikbaarheid: kinderen moeten (liefst zelfstandig) op stap kunnen, naar school, vriendjes en speelplekken.
- 3.5 Veiligheid: om fijn te spelen moeten kinderen zich veilig voelen.
- 3.6 Herkenbaarheid: kinderen spelen graag samen met andere kinderen; dan moeten ze elkaar wel kunnen vinden.
- 3.7 Verdraagzaamheid: kinderen hebben niet alleen fysieke ruimte nodig om te spelen, maar ook sociale ruimte.

3.1 Kwantiteit

In veel wijken is sprake van een absoluut tekort aan openbare ruimte. Dit geldt voor vrijwel alle vooroorlogse wijken, die zijn gebouwd voor de massale opmars van de auto. Daarnaast geldt het ook voor menige VINEX-wijk, waar de openbare ruimte uit kostenoverwegingen is geminimaliseerd. Ten slotte zijn er de inbreilocaties, waar de laatste open plekjes worden volgebouwd. De algemene oplossingsrichting in dergelijke wijken is een gericht, efficiënter en/of intensiever gebruik van de buitenruimte.

3.1.1 *Knelpunt: autoverkeer*

Rijdende en stilstaande auto's nemen vaak alle openbare ruimte in beslag. Straten staan vol lange rijen geparkeerde auto's. Achter de auto's ligt een smalle, langgerekte stoep, waar voor kinderen meestal weinig te spelen valt: 'pas op de lak!' Oversteken is een risicovolle onderneming: de kinderen kunnen door hun geringe lengte niet over de auto's heen kijken en andersom zien passerende automobilisten de kinderen te laat.

Oplossingen

Straat afsluiten

In veel wijken zijn straten te vinden die als doorgangsroute eigenlijk overbodig zijn. Het afsluiten van (een deel van) zo'n straat voor autoverkeer levert meteen een zee aan speelruimte op. De auto's kunnen dan parkeren op onaantrekkelijke plekken verderop. Ook het anders ordenen van geparkeerde auto's in een straat kan ruimtewinst opleveren.

Straat wordt speelplek

In Venlo is een straat deels afgesloten voor verkeer en omgevormd tot sport- en skateplek. De plek ligt mooi centraal tussen twee buurten in. Elders in Venlo is een overbodige wijkontsluitingsweg verbouwd tot basketbalplek.

Parkeren om de hoek

In de Apeldoornse straat Montferland zijn de parkeerplaatsen geconcentreerd op de (onaantrekkelijke) kop van de straat. De straat zelf is daardoor vrij voor voetgangers, fietsers en spelende kinderen. Deze oplossing werkt ook prima in oudere wijken. Zo is de Amsterdamse Herzogstraat het domein van spelende kinderen. De auto's van de bewoners staan geparkeerd tegen het talud van de nabijgelegen spoor-dijk.

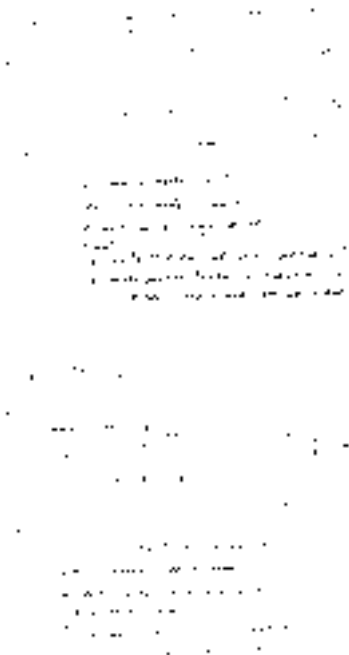

Timesharing in de Spielstraat

De Spielstraat is een simpele formule: een straat wordt - op verzoek van de bewoners - op een vaste dag in de week (veelal zondag) afgesloten voor verkeer. Auto's parkeren die dag elders. Kinderen kunnen dan veilig buiten spelen en volwassen bewoners komen weer met elkaar in contact. Het 'straatteam' (een groep bewoners) is verantwoordelijk voor de organisatie van het draagvlak in de straat en de feitelijke organisatie (de avond tevoren een briefje in alle brievenbussen 'morgen is het weer speelstraat' en op de dag zelf even sjouwen met hekken). De gemeente faciliteert door middel van informatiemateriaal, vergunningen en materiaal om de straat af te zetten. In 's-Hertogenbosch wordt deze formule al enkele jaren met succes toegepast. www.speelstraten.nl.

Haaks parkeren

Door auto's haaks te parkeren, komt in een deel van de straat ruimte voor bredere stoepen en ontstaat er sneller een bespeelbaar pleintje als de auto's overdag weg zijn.

3.1.2 *Knelpunt: verdichting*

Door het bebouwen van alle open ruimte in een stad verdwijnen veel overhoekjes en andere ongedefinieerde en dus vaak prima bespeelbare plekken. De woonomgeving raakt versteend.

Oplossingen

Niet dichttimmeren

Ook bij dichte bebouwing is het verstandig om restruimtes te reserveren waarmee je (demografische) veranderingen kunt opvangen. Ruimte overhouden is vooral een kwestie van zorgvuldig plannen en verkavelen. Vaak wordt veel ruimte verspild met ruim opgezette verkeersinfrastructuur en aan de randen van een wijk. Door in de planvorming de ruimte daar wat in te krimpen, komt elders in de wijk ruimte beschikbaar om te spelen.

Sloop

Een rigoureuze maatregel is de sloop van een woonblok ten behoeve van openbare (speel)ruimte. In Heerlen bijvoorbeeld is de gemeente met een soort 'grasmaaier' door woonblokken heen gegaan. De vrijgekomen strook is ingericht met groen en parkeerplaatsen. In Antwerpen werd speelruimte gevonden door sloop van een fabriek. En in Delft kwam op de hoek van de Westerstraat door sloop van een huizenblok ruimte voor een parkje.

De hoogte/diepte in

In zeer dicht bebouwde binnenstadswijken kan driedimensionaal denken soms ruimte opleveren: een parkeergarage onder het maaiveld; een speel-

plek op het dak van een school of sporthal. Dakconstructies zijn echt een noodsprong: ze dragen immers niet bij aan het leefbaarder maken van de openbare ruimte op straatniveau.

Onder de grond

Aan het Rotterdamse Insulindeplein is een huizenblok gesloopt met de bedoeling er een parkeerterrein te maken. Omwonenden hebben samen met de nabijgelegen basisschool de plek tijdelijk ingericht als groen speelterrein. Dat is zo'n succes dat de deelgemeente heeft besloten om het parkeerterrein ondergronds aan te leggen en de groene speel functie op straatniveau te handhaven.

Ondergronds parkeren

In Stadstuinen in Amersfoort zijn woonblokken haaks op de straat gebouwd. Parkeerplaatsen zijn onder de woonblokken weggevoerd, met de ingang aan de kopse zijde. Tussen de woonblokken is daardoor veel ruimte voor gemeenschappelijk groen, met een behoorlijke speelkwaliteit.

Sporten op het dak

Op het dak van basisschool De Vijver in Den Haag ligt een sportveld. De school gebruikt het veld voor gymnastieklessen en als (tweede) schoolplein. Buiten schooltijd staat het in principe ter beschikking van sportieve buurtbewoners. Dat kan echter alleen onder toezicht. Sportopbouwwerkers van de gemeente organiseren er activiteiten en in het kader van de Brede School gaat men samenwerken met sportverenigingen. De school beschikt ook over een gewoon schoolplein. Dit is na schooltijd vrij toegankelijk voor alle jeugdigen uit de buurt.

3.1.3 Knelpunt: verdringing

Een groot tekort aan buitenruimte kan tot gevolg hebben dat groepen elkaar in de weg zitten. De sterkste groep verdringt anderen. Voor sommige kinderen kan het er zelfs toe leiden dat ze liever binnen blijven. Dit probleem speelt zowel in oude als in nieuwere wijken die worden gebouwd en ingericht voor startende gezinnen met kleine kinderen. De kleuters worden tieners, maar de speelplekken groeien vaak niet met hen mee. Bij gebrek aan beter ontmoeten de tieners elkaar bij de wipkippen en het speelhuisje.

Oplossingen

Speel-/beheerprojecten

In tientallen kinderrijke wijken in Nederland zorgen toezichthouders en speelopbouwwerkers ervoor dat alle kinderen en jongeren prettig kunnen buiten spelen.

Respect in Amsterdam-Noord

Om de omgang tussen de kinderen op speeltuinen in goede banen te leiden, heeft het SPIN in Amsterdam-Noord het project Respect ontwikkeld. Doel daarvan is dat kinderen gezamenlijk de spelregels van een speeltuin bedenken en deze ook met elkaar naleven en controleren. Inmiddels hangt in elke speeltuin in Noord een bord met spelregels. De sfeer is aanmerkelijk verbeterd.

Haagse Hopjes

Op vier pleinen in de Haagse Transvaalbuurt staan zeecontainers vol speelgoed. Ruim 3.000 kinderen zijn (gratis) lid en kunnen er vijf dagen per week speelgoed lenen: skeelers, fietsen, skelters, tennisrackets, voetballen, damborden en nog veel meer. Regelmatig zijn er bijzondere activiteiten, zoals een klimwand, een springkussen of een feest. Het effect van het project is enorm: de kinderen kunnen eindelijk veilig buiten spelen en drugsgebruikers weten dat ze op deze pleinen niet mogen dealen of gebruiken. Ook in andere steden zijn dergelijke projecten, zoals Duimdrop in Rotterdam en Toverbal in Amsterdam. www.haagsehopjes.nl en www.bswrotterdam.nl.

Thuis Op Straat (TOS)

TOS is een succesvol speel/buurt/beheerproject dat in Rotterdam is ontwikkeld en inmiddels in meerdere gemeenten draait. Een TOS-team (professionele projectleider

en medewerkers) organiseert het hele jaar door buitenactiviteiten voor de jeugd, stimuleert onderlinge contacten tussen wijkorganisaties en bewoners en bemiddelt bij problemen. Verdringing wordt tegengegaan door samen met bewoners en 'bespeulers' pleinregels op te stellen. TOS betreft zijn medewerkers onder jongeren, oudere buurtbewoners en stagiaires. Vanuit een centraal bureau in Rotterdam zorgt men voor de opleiding en supervisie van TOS-medewerkers, waarbij het leren van elkaar centraal staat.

TOS werkt met meetbare doelen die zijn opgesteld op basis van een wijkanalyse. Voorbeelden van jaardoelen zijn '30 procent meer Marokkaanse meiden op straat', '20.000 contacten met kinderen' of '45 buitenactiviteiten'. Met een elektronisch logboek houdt men op ieder plein de vorderingen bij (Masson, 2002), www.thuisopstraat.nl.

Meerdere speelplekjes

Door meerdere speelplekjes aan te leggen kunnen kinderen kiezen met wie ze willen spelen en hebben ze de mogelijkheid om elkaar uit de weg te gaan.

Zonering in tijd en/of ruimte

Bij intensief gebruik van een beperkte ruimte door uiteenlopende groepen kan zonering een oplossing zijn. Vergelijk het met een zwembad. Daar werkt men met zonering in ruimte (pierebad, speelbad, baantjesbad) en zonering in tijd (aparte uren voor schoolklassen, vrouwen en kilometerverreikers).

Zonering in tijd - waarbij een plek op meer uren per dag door meerdere groepen wordt gebruikt - vormt een verdediging tegen dreigende volbouwplannen. Een zonering in ruimte is vaak te vinden in speeltuinen. De speelplek voor de jongste kinderen ligt dicht bij het gebouw. Ouders kunnen zitten, koffie drinken en intussen een oogje in het zeil houden. De oudere kinderen hebben meer ruimte nodig. Hun speelvoorzieningen liggen verder van de ingang vandaan en zijn afgescheiden van die van de jongere kinderen.

Sporttuin

Het sporttuinproject van de NUSO en de Nederlandse Katholieke Sportbond is gericht op intensiever gebruik van de sportfaciliteiten (bijvoorbeeld een sportkooi) van speeltuinverenigingen. Sportclubs uit de buurt organiseren een sportdag in de speeltuin en de speeltuin zorgt voor de versnaperingen. Zo helpen ze elkaar: kinderen uit de buurt leren de sportclub kennen en leden van de sportclub maken kennis met de speeltuin. De 'Methodiek Sporttuin' is aan te vragen via www.nuso.nl.

3.2 *Kwaliteit*

In veel wijken is op zich best ruimte om te spelen, maar schort het aan de speelkwaliteit. Dit geldt zowel voor formele speelplekken als voor informele plekken als stoepen en grasveldjes. Ondeskundigheid, onverschilligheid en/of misplaatste zuinigheid zijn hieraan meestal debet. Durf en doorvastendheid van de gemeente en vakmanschap bij de inrichting zijn het antwoord.

3.2.1 *Knelpunt: fantasieloze inrichting*

Heel wat speelplekjes zijn in feite waardeloos door de treurige en ondeskundige manier waarop ze zijn ingericht. Het gaat niet alleen om de spreekwoordelijke wipkippen, maar bijvoorbeeld ook om skateplekken die ondeskundig zijn aangelegd en daardoor in feite onbruikbaar zijn. Een variant hierop is de risicoloze inrichting: een speelplek wordt helemaal vol gezet met speeltoestellen voor kleine kinderen, zodat er vooral geen ruimte is om te voetballen (want dat geeft overlast).

Oplossing

Vakwerk leveren

Het inrichten van goede speelplekken is een vak apart. Het inschakelen van vakmensen is de investering meer dan waard. De inbreng van ervaringsdeskundigen (jeugd uit de buurt) kan de kwaliteit van en het draagvlak voor het ontwerp verder verhogen. Kwaliteitscriteria horen gericht te zijn op goed spelen (en dus niet louter op het voorkomen van overlast). Een belangrijk criterium voor speelplekjes is afwisseling:

- verschillende soorten ondergrond (hard, zacht, los, vast);
- verschillende soorten begroeiing (open, besloten, hoog, laag);
- verschillende mogelijkheden om te bewegen (rennen, sluipen, klimmen, balspelen, sjouwen, bouwen);
- verschillende plekken voor sociale contacten (kletsen, stoeien, wedstrijdje doen).

Dergelijke afwisseling maakt een plek tot een interessante speelplek. Meer informatie over de inrichting van goede speelplekken voor verschillende leeftijden is te vinden in de *Informatiebladen speelruimte* van de provinciale steunfuncties welzijn. Daar kunnen gemeenten ook ondersteuning vragen en advies inwinnen. Adressen staan op www.vswelzijnzorg.nl. Ook zijn er in Nederland tientallen ontwerp bureaus actief die gemeenten graag adviseren. Op www.nuso.nl zijn onder de knop 'nieuwbouw en renovatie' links te vinden naar diverse ontwerpers.

Speeldernis

Midden in de Rotterdamse stadswoestijn ligt De Speeldernis. Een heuvel landschap met moeras, beekjes, klauterhellingen, tunnels, klimbomen en stukjes wildernis. Kinderen en ouders hielpen mee bij het ontwerp en de inrichting van het terrein. Dit type speelterrein blijkt te voorzien in een grote behoefte van kinderen en ouders. Het speeldernisconcept vindt inmiddels op diverse plaatsen navolging.
www.speeldernis.nl

Boomstamtikkertje

De speelplaats van de Margrietschool in Rotterdam Blijddorp was vroeger een saaie tegelvlakte. Met medewerking van kinderen, ouders en leerkrachten is het plein omgetoverd in een spannend terrein met heuvels, boomstammen, houtsnippers, een bespeelbaar kunstobject, regenwateropvang en een bloementuin. De kleuters beschikken over een eigen speeltuin aan de beschutte achterzijde van de school. Het spelrepertoire van de kinderen is veranderd. Ze spelen boomstamtikkertje en krokodilletje, vangen lieveheersbeestjes, wormen en sprinkhanen, sjouwen met hout en bouwen hutten.

Kinderparticipatie

Kinderen kunnen een waardevolle inbreng hebben bij de inrichting van speelplekken en speeltuinen. Zij zijn bij uitstek deskundig op het gebied van leuk en lekker spelen. Daarnaast kan door participatie van kinderen de betrokkenheid van de buurt bij speelplekken verbeteren. In het speeltuinrenovatieproject Deltaplan Spelen van de NUSO is kinderparticipatie dan ook een van de voorwaarden. Kinderen maken zelf ontwerpen of beoordelen de plannen van professionele ontwerpers. Inmiddels zijn op deze wijze circa 75 speeltuinen (her)ingericht. Een overzicht is te vinden op www.nuso.nl.

3.2.2 *Knelpunt: vervuiling en verloedering*

Een bron van ellende vormt de vervuiling van potentiële speelplekken door hondenpoep, zwerfvuil en soms zelfs spuiten.

Oplossingen

Beheer door bewoners

De speelplek in de wijk Heesacker in Nijmegen werd steeds vernield. Enkele bewoners crosten er met auto's en gebruikten het plekje als parkeerplaats. De gemeente haalde uiteindelijk de restanten van de speeltoestellen weg en was niet happig om een nieuwe speelplek in te richten. Op aandringen van de buurt is er een werkgroep aan de slag gegaan. De kinderen hebben een ontwerp gemaakt voor de speelplek. Het eindresultaat is een speelplek waar ouders en kinderen trots op zijn en zich verantwoordelijk voor voelen. Het is een ontmoetingsplek geworden voor de hele buurt.

Transparante speelplek

Speeltuin De Piramide in Amsterdam was verworpen tot een gebruiksruijnte annex afwerkplek. Buurtbewoners hebben het initiatief genomen om de plek op te knappen. De speeltuin is 'doorzichtig' ingericht: donkere hoekjes zijn weggewerkt, de speeltoestellen zijn open, het groen is opgesnoeid, er is verlichting aangebracht en er is direct zicht tussen de speeltuin, de straat en de tuin van omwonenden. De ondergrond is van gietrubber en daardoor goed schoon te houden. Bewoners, buurtregisseurs en politie hebben contact met elkaar over toezicht en wat te doen bij onraad.

Hondenbeleid

Er zijn allerlei manieren te bedenken om honden weg te houden van speelplekken. Een hek met enkele doorgangen, voorzien van klaphek of wildrooster, kan al veel schelen. Honden en baasjes kunnen worden verwezen naar aparte hondenuitlaatzones. Zo is het Cultuurpark Westerpark in Amsterdam verboden voor honden, met uitzondering van een ruime, afgebakende hondenuitlaatplek, die bereikbaar is via een corridor.

3.2.3 *Knelpunt: groen om naar te kijken*

Menig plantsoen is volgeplant met stekelstruikjes. Metersbrede middenbermen leveren wel een fraaie zichtlijn, maar geen speelruimte. Bewoners die niet van 'overlast' houden, zijn tevreden, de gemeente is goedkoop uit, maar de jeugd heeft het nakijken.

Oplossingen

Kijkgroen omtoveren in speelgroen

Skatebaan op middenberm

In Delft is vlak bij een school een skatebaan aangelegd op de brede middenberm van de provinciale weg die dwars door de stad loopt. De skatebaan is veilig te bereiken

RUIMTE VOOR DE JEUGD

via de aangrenzende oversteekplek met verkeerslichten. De baan zelf is goed afgeschermd met hekken en er is toezicht. De gemeente maakt met deze nieuwe skateplek twee groepen gelukkig. Eerder speelden de tieners - noodgedwongen - op de speelplekken voor jongere kinderen. Die zijn nu weer het domein van de basis-schooljeugd. Of deze plek optimaal is qua frisse lucht is weer een ander verhaal.

Leuk voor kinderen en dieren

Het Vormersbos in Wychen was in gebruik als kijk-, wandel- en hondengroen. Samen met kinderen is in het bosje een speelplek aangelegd. Daarbij is ook rekening gehouden met de aangrenzende ecologische verbindingszone: de plek is niet alleen leuk voor kinderen, maar ook voor dieren. De kinderen hielpen actief mee bij de inrichting van de plek.

Groen is om te spelen

Avontuurlijk stadspark

Het openbaar groen in de Groningse wijk Lewenborg is vanaf 1973 ingericht volgens de ideeën van Le Roy. Een langgerekte strook avontuurlijk groen slingert zich door de wijk. Kinderen kunnen naar hartelust spelen op de kronkelende paden, rond de bult en op de apenrots. Schoolklassen gaan op excursie naar de bijenstal. Een beheersgroep van bewoners draagt de verantwoordelijkheid voor alles wat er in het

gebied gebeurt. De gemeente blijft eindverantwoordelijk en stelt geld en materialen beschikbaar. www.leroy.to.

Groen = speel

Buurtbosjes kunnen heerlijke speelplekken zijn. De gemeente Heerenveen verhoogt de speelkwaliteit door natuurlijk beheer: gesnoeide takken komen op hopen te liggen, een omgevallen boom blijft liggen, beschutte plekjes worden gekoesterd. Kinderen werken mee bij het beheer, zodat het ook echt hun bosje wordt.

Tarzan in Amsterdam

Touwbruggen, een trekpuntje en een kabelbaan maken het Cultuurpark Westerpark tot een avontuurlijk speelpark.

3.2.4 *Knelpunt: monofunctioneel gebruik*

Veel openbare ruimte heeft maar één functie. Stoeppen zijn alleen ingericht voor voetgangers. Parkeerterreinen bij flats, winkelcentra en sportclubs zijn slechts een deel van de dag of week echt in gebruik. De rest van de tijd liggen ze er verloren bij.

Oplossingen

Speelaanleidingen

Een brede maar saaie stoep wordt voor kinderen een stuk interessanter door de plaatsing van kleine speelaanleidingen. Verschillend gekleurde tegels, hekjes, paaltjes, bomen, trappetjes en bespeelbare kunstobjecten zijn voor kinderen een bron van speelplezier.

Multi-sportspeelterrein

Naast de Brede School Angelslo in Emmen is een veelzijdige recreatieve ontmoetingsplaats aangelegd. Je kunt er voetballen, basketballen, volleyballen, handballen, skeeleren, tafeltennissen en atletiek bedrijven. Eén veld is voorzien van hoge randen en kan in de winter dienst doen als ijsbaan. Het terrein is toegankelijk voor buurtbewoners, de leerlingen van de school en een recreatieve sportvereniging.

Deeltijd parkeer-/speelterrein

Een parkeerterrein bij een flat kan worden opgedeeld in een 24-uursparkeerplaats en een nachtparkeerplaats. Deze laatste is doordeweeks van 18.00 tot 9.00 uur gereserveerd voor auto's en is daarbuiten beschikbaar als speelplek. Op dezelfde wijze kan een parkeerterrein bij een winkelcentrum op zondag zijn gereserveerd voor spelende jeugd. En de parkeerplaats bij een sportcomplex is prima bruikbaar als voetbal- of basketbalveld, en dient alleen als parkeerterrein bij thuiswedstrijden van 'Heren 1'.

Basketballen op het parkeerterrein

In de gemeente Overbetuwe liggen het winkelcentrum, dorps huis en marktplein vlak bij elkaar. Er zijn hoge parkeerpieken, dus is er een enorm parkeerterrein. Er staan echter ook basketbalpalen en speelkunst, zodat het terrein buiten de parkeerspits bespeelbaar is voor de jeugd.

Kerkspeelplein

Rond kerken ligt vaak veel onbenutte ruimte. Het jeugdwerk van de Protestantse Kerk Nederland ondersteunt samen met Jantje Beton kerkgemeenten die deze ruimte ten goede willen laten komen aan de jeugd. Een paar bankjes en speelaanleidingen zijn soms al genoeg om een kerkplein bespeelbaar te maken. Met wat extra initiatieven kan zo'n plein uitgroeien tot dé ontmoetingsplek van de buurt. Zo stelde de gereformeerde kerk in Midsland haar buitenruimte een zomerlang ter beschikking voor volleybalwedstrijden. Gelegenheidsteams speelden iedere dinsdagavond tegen elkaar, toevallige passanten kwamen de spelers aanmoedigen en kerkleden schonken koffie. www.kerkspeelplein.nl.

3.2.5 *Knelpunt: openbare ruimte is te groot*

Met name wijken uit de jaren tachtig hebben vaak enorme oppervlakten aan openbare ruimte. Dat is goedkoop in onderhoud en geeft prachtige

zichtlijnen. Maar voor kinderen zijn dergelijke ruimten veel te open en onherbergzaam.

Oplossing

Compartimenteren

Een te grote ruimte kan structuur krijgen door hem te compartimenteren. Een kleinschalig, natuurlijk en afwisselend landschap is voor zowel kinderen als volwassenen veel interessanter. Door de aanleg van speelvoorzieningen op plekken waar voldoende publiek is, kunnen kinderen elkaar makkelijker vinden.

3.2.6 Knelpunt: te brede straten, te smalle stoepen

In menige wijk uit de jaren vijftig en zestig zijn de straten breed en de stoepen smal. Kinderen hebben dubbel pech: de straten zijn verkeersoneveilig en op de stoep is geen ruimte om te spelen.

Oplossingen

Straat halveren

Brede straten kunnen in de lengte worden gehalveerd. De ene helft is voor autoverkeer, de andere helft voor langzaam verkeer en spelende kinderen.

Eén brede stoep

Een asymmetrische inrichting van een woonstraat kan veel speelruimte opleveren. Aan de zonzijde van de straat komt dan een brede stoep te lig-

gen, met kleine speelaanleidingen, zoals verschillend gekleurde tegels, bomen en stoepjes.

3.3 Toegankelijkheid

Veel goed bespeelbare plekken blijken voor de jeugd ontoegankelijk. Bewoners sluiten hun gemeenschappelijke binnentuin af, scholen willen niet dat er buiten schooltijd op het schoolplein wordt gespeeld en sportclubs houden hun riante velden buiten bereik van spelende kinderen. Het privé-denken overheerst en men is bang voor 'verkeerd' gebruik. Ook in natuurgebieden is de spelende jeugd niet altijd welkom. Gelukkig zijn er ook prachtige voorbeelden te vinden, waarbij bewoners, scholen, sportclubs, terreinbeheerders en gemeente er samen voor zorgen dat de jeugd wél toegang krijgt tot dergelijke aantrekkelijke plekken.

3.3.1 *Knelpunt: schoolplein is buiten schooltijd afgesloten*

Oplossing

Schoolbuurtspeelplaats

In steeds meer gemeenten is het schoolplein buiten schooltijd open voor de jeugd uit de hele buurt. Dit vergt vaak wel enige aanpassingen (afscher-

men van kwetsbare stukken) en goede afspraken tussen school en gemeente over het beheer van het plein.

Gedeelde verantwoordelijkheid

Het schoolplein van de Fabritiussschool in Hilversum is veranderd in een buurt-speelplaats. Het plein is opnieuw ingericht en er zijn enkele regels vastgesteld. Zo mogen kinderen uit de buurt er alleen spelen buiten schooltijd en uiterlijk tot half tien 's avonds. Het initiatief is genomen door de ouderraad van de school, die graag het plein wilde opknappen, maar daarvoor niet genoeg geld had. De gemeente wilde wel meebetalen op voorwaarde dat het plein openbaar toegankelijk zou worden en aldus de speelruimtenood in de wijk zou lenigen. Het dagelijks beheer van het schoolplein ligt bij de school zelf. De gemeente zorgt voor de veiligheidsinspecties, reparaties en groot onderhoud.

De speelplek en de ecologische tuin van Een Slingertouw bieden kinderen volop mogelijkheden voor recreatie en natuurbeleving. Kinderen van een basisschool, een dag- en buitenschoolse opvang voor gehandicapte kinderen en een 'gewone' bso maken er gebruik van. Buiten schooltijd is ook de buurtjeugd welkom, www.slingertouw.nl.

3.3.2 *Knelpunt: sportvelden ontoegankelijk voor buurtbewoners*

Hier en daar zijn nog sportvelden die midden in woonwijken liggen. He-las: alleen toegankelijk voor leden.

Oplossing

Sportvelden openstellen

Het is in ieders voordeel om sportaccommodaties open te stellen voor de buurt. De sportclub krijgt contact met potentiële nieuwe leden en kan laten zien dat ze onmisbaar is voor de buurt. En de buurt krijgt er in één klap een enorme hoeveelheid ruimte bij. Natuurlijk zijn er talrijke hobbels te nemen. Zo is de belastbaarheid van sportvelden met echt gras een beperkende factor. Een gewoon sportveld is maximaal 300 uur per jaar te gebruiken. Door andere materiaalkeuze is dit op te voeren tot 500 tot 900 uur (zie www.isa-sport.nl). Meerdere doelen rond een veld zorgen voor spreiding van het gebruik. Verder zijn goede afspraken nodig over het beheer van de velden.

Iedereen welkom

Het terrein van hockeyclub LHC Roomburg in Leiden grenst aan een woonwijk. De club laat anderen graag meegenieten van de velden en kleedruimtes. Als de hekken open zijn - en dat zijn ze in feite iedere dag van 's morgens vroeg tot aan de laatste trainingen - is iedereen welkom op het terrein. De grote velden zijn overdag in gebruik voor schoolsport. De bso huist in de fraaie kleedkamers. Het kleine oefen-

veld van de club en het speelkasteel dat de BSO heeft neergezet zijn beide toegankelijk voor de jeugd uit de hele buurt. 's Avonds is het terrein een geliefde, want verlichte, hangplek voor jongeren. En de Leidse Welzijnsorganisatie organiseert buurtwerk in een van de gebouwen. Doordat zoveel mensen betrokken zijn bij het sportcomplex, doet iedereen zijn best om het te onderhouden en verder te verfraaien. De hockeyclub en de BSO hebben hun afspraken vastgelegd in een contract. www.tkasteel.nl.

3.3.3 *Knelpunt: natuur is niet om te spelen*

Een eigen hut bouwen geldt - ook in de herinnering van veel volwassenen - als het ultieme buiten spelen. Toch is de huttenbouwende jeugd niet altijd welkom in natuurgebieden of buurtbossen. Laat staan dat ze er mogen struinen of bloemen plukken.

Oplossingen

Speelnatuur

Er is de laatste jaren veel aandacht voor spelen in de natuur. Een paar voorbeelden:

Spelen bij laag water

De Speeluiteraard bij Arnhem is bij laag water een paradijs voor vogels, koeien en kinderen. De kinderen kunnen zich uitleven met water, zand, klei en takken. De speeluiteraard is er gekomen op initiatief van Staatsbosbeheer en de bewoners van de aangrenzende wijk Malbergen, www.speeluiteraard.nl.

RUIMTE VOOR DE JEUGD

Speelbos Boeverijen

Tien hectaren van het Bredase Mastbos zijn ingericht als speelbos. De aanwezige sferen van het bos zijn gebruikt om verschillende speelplekken te realiseren. Op een natte plek zijn een waterpartij, een zandheuvel en een pomp, waar kinderen waterloopjes, stuwen en modderpoelen aanleggen. Over een greppel hangt een touwbrug, er zijn verborgen hoekjes, er is een heksenkring, een burcht, een theater en een huttenbouwbos, www.staatsbosbeheer.nl.

Blotevoetenpad

't Blôde Fouttenpoad in het Friese Opende opent plattelandsgroen voor kinderen en andere avonturiers. Het pad voert onder andere langs wiebelholtjes, een wotterzitje, een dreumeiland en een biingelnöcht. Hoe dat er allemaal uitziet, is te zien op www.blotevoetenpad.nl.

Boomhut

Gelukkig is er in Nederland soms ook nog ruimte voor eigen initiatief, zonder dat er een beleidsplan aan te pas komt. In een groene bufferstrook tussen een woonwagenkamp en een industrieterrein bouwden kinderen hun eigen ontmoetingsplek.

3.3.4 *Knelpunt: binnentuinen en achterpaden zijn afgesloten*

In de strijd tegen inbraak en overlast is een toenemend aantal achterpaden afgesloten met hekken. Voor kinderen vormen zulke paden echter vaak veilige en leuke routes door de buurt. Ook binnentuinen zijn vaak hermetisch afgesloten van de omringende wijk.

Oplossingen

Binnentuinen openstellen

In goed overleg met bewoners blijkt het goed mogelijk om binnentuinen open te stellen voor de jeugd.

Semi-openbare tuin

De Bikkershof in Utrecht is een semi-openbaar binnenterrein met een gevarieerde inrichting: een heemtuin met vijver en bijenstal, een bosachtig plantsoen, een kinderspeelplaats, moestuintjes en een boomgaard. De bewoners hebben de tuin zelf aangelegd en zorgen voor het onderhoud. Door deze betrokkenheid hebben vervuiling, vernieling en onveiligheid weinig kans. De organisatiestructuur is licht: een vereniging met een ervaren bestuur en een heldere verdeling van verantwoordelijkheden. De tuin bestaat ruim vijftien jaar.

Regels

Het Olofspark in Delft is openbaar toegankelijk tussen zeven uur 's morgens en half negen 's avonds. Jongeren en omwonenden hebben samen gedragsregels opgesteld, die zijn overgenomen in een politieverordening: niet zonder toestemming in de tuinen komen, eigen rommel opruimen, niet voetballen tegen de muren, letten op taalgebruik, geen brommers in het park, maar brommers stallen tegen het hek, speeltoestellen zijn voor jonge kinderen.

Kattenluikjes voor kinderen

Wie bedenkt een hek waarmee achterpaden *dief-proof* zijn af te sluiten, maar waar (kleine) kinderen wel doorheen kunnen?

3.3.5 *Knelpunt: uitgifte van openbare ruimte aan particulieren*

Voor gemeenten lijkt het vaak het ei van Columbus: verkoop openbaar groen aan bewoners en iedereen is blij. De gemeente is verlost van duur onderhoud en de bewoners hebben een grotere tuin. Maar kinderen raken op die manier de plekken kwijt waar ze elkaar kunnen ontmoeten en samen kunnen spelen.

Oplossing

Gemeenschapstuinen

In plaats van groen te verkopen, kan een gemeente het beschikbaar stellen als (semi-openbare) gemeenschappelijke tuin voor de omwonenden. Op die manier zijn bijvoorbeeld in het Arnhemse Spijkerkwartier vele vierkante meters openbare ruimte gered van verloedering en omgetoverd in oases van groen en speelplezier, www.spijkerkwartier.net.

3.4 *Bereikbaarheid*

Voor kinderen is het - zeker als ze wat ouder worden - erg prettig als ze op eigen houtje op stap kunnen. Niet alleen om te spelen, maar ook om zelf een boodschap te doen of naar school, de bieb, de sportclub of een vriendje te gaan. Door schaalvergroting liggen veel kindervoorzieningen echter steeds verder van huis. Kinderen die ernaartoe willen, stuiten op barrières in de vorm van drukke wegen. Maar ook binnen een wijk liggen speelplekken soms buiten het bereik van (jongere) kinderen. Betere planning van (kinder)voorzieningen en het bouwen van 'bruggen' kunnen hierin verbetering brengen.

3.4.1 *Knelpunt: directe woonomgeving is onbespeelbaar*

Kinderen spelen graag 'even' buiten, gewoon op de stoep voor hun huis. Of ze gaan een blokje om op de fiets. Veel woonstraten zijn hiervoor niet geschikt. De stoep is te smal, staat vol auto's of ontbreekt helemaal. Dit laatste is soms zelfs in gloednieuwe wijken het geval. De gemeente besluit uit financiële of esthetische overwegingen de stoepen weg te laten, terwijl auto's er wel gewoon 30 km/uur mogen rijden. Dit is voor kinderen (en andere kwetsbare voetgangers) heel onprettig: waar ben je veilig? Kinderen die even willen spelen, moeten eerst (onder leiding van een ouder) naar een speelplek toe. De spontaniteit is er dan wel af.

Oplossingen

Aanleg van stoepen

In 30 km/uur-straten horen gewoon stoepen te liggen, breed genoeg om te lopen en met af en toe een extra verbreding om te spelen. Met een paar speelaanleidingen (zie paragraaf 3.2.) brengt dit 'even buiten spelen' binnen het bereik van veel kinderen. Als een gemeente echt geen stoepen wil aanleggen, of als het niet kan omdat de straat te smal is, moet een straat de status en inrichting van een woonerf krijgen.

Herwaardering van het woonerf

Woonerven waren een tijdlang hét antwoord op de vraag naar bespeelbare straten. Auto's en fietsers zijn er te gast. Zij moeten er stapvoets rijden en rekening houden met voetgangers en spelende kinderen. Woonerven zijn ten onrechte in de vergetelheid geraakt. Een goed ingericht woonerf is nog steeds een prima manier om rustige straten terug te geven aan kinderen.

Kinderbruggen

Door 'bruggen' te maken tussen verschillende woonblokken, kunnen kinderen zich veilig door de hele wijk begeven. Dergelijke 'bruggen' zijn bijvoorbeeld plateaus, drempels of knippen. De actieradius van kinderen neemt daardoor aanmerkelijk toe.

3.4.2 *Knelpunt: drukke weg snijdt kinderen de pas af*

Een drukke weg is ook voor wat oudere kinderen net een ravijn: als er geen brug is, kunnen ze niet naar de overkant.

Oplossingen

Oversteekplekken

Een drukke weg kan op plekken waar veel voetgangers en fietsers oversteken robuuste oversteekvoorzieningen krijgen: een flink plateau met vluchtheuvel en zo mogelijk voorrang voor voetgangers en fietsers. Bij in-

tensief gebruik van zo'n plek kunnen ook verkeerslichten op hun plaats zijn.

Traverse

Een doorgaande weg kan ter hoogte van een kindervoorziening over een lengte van 100 of 200 meter worden *gedowngrade* tot een 30 km/uur-sstraat. Desgewenst kunnen hierop ook oversteekvoorzieningen worden aangebracht.

Middenberm

Door de middenberm van een brede straat met bomen te beplanten, wordt de snelheid van auto's geremd, het verblijfskarakter versterkt en kunnen voetgangers makkelijker oversteken.

Tunneltje

Heel verkeersveilig maar wel kostbaar zijn tunneltjes en bruggetjes. Hierbij dient wel speciale aandacht te zijn voor de sociale veiligheid.

3.4.3 *Knelpunt: locatiekeuze van voorzieningen*

Veel bereikbaarheidsproblemen worden veroorzaakt door een ondoordachte en vaak autogeïoriënteerde locatiekeuze van voorzieningen.

Oplossingen

Voorzieningen binnen verblijfsgebied

In principe horen basisvoorzieningen (zoals basisscholen, winkels en speelplekken) binnen een verblijfsgebied te liggen. Dit verhoogt de zelfredzaamheid van kinderen en vermindert het autogebruik. Als een voorziening toch aan de overzijde van een drukke weg ligt, dienen er goede oversteekvoorzieningen te komen.

Netwerk van loop- en fietsroutes

Om voorzieningen binnen en buiten de wijk bereikbaar te maken voor de jeugd is een sluitend netwerk van fietsroutes nodig, dat ook de verschillende wijken en het centrum van een dorp of stad met elkaar verbindt.

Vlinderkinderkunstroute

Het Noordpad in de Enschedese wijk Noord verbindt plekken en initiatieven op het gebied van spelen, cultuur en natuur met elkaar. Het is een veilige, toegankelijke en herkenbare route tussen winkels, een servicecentrum en zes gerenoveerde speelplekken. Het is ook een groene route die drie vlindertuinen, het park en de kinderboerderij met elkaar verbindt. En ten slotte is het een kunstroute, die voert langs werken van lokale kunstenaars en kinderen. Het Noordpad vormt het verbindende element in de grootschalige renovatie en revitalisering van de wijk. In het project participeren de wijkraad, jeugdige en volwassen bewoners, de woningcorporaties, kunstenaars, politie, natuureducatiecentrum en de gemeente, www.noordpad.nl.

Bewegingsvriendelijke wijk

De gemeente Voorhout houdt bij de bouw van de wijken Hooghkamer en Nieuw Boekhorst rekening met het aspect gezondheid, door een bewegingsbevorderende en veilige woonomgeving te realiseren. Voorzieningen als winkels, scholen en speelplekken zijn makkelijk en veilig bereikbaar per fiets en te voet. De directe woonomgeving nodigt uit om te spelen en te bewegen. Er is een handleiding in ontwikkeling met aanbevelingen voor besluitvormers hoe zij veilig bewegen in de woonomgeving kunnen stimuleren. Meer informatie is beschikbaar bij de helpdesk Lokaal gezond, helpdesk@nigz.nl.

Scholen aan fietsroute

In de Alphense wijk Kerk en Zanen liggen drie basisscholen en een kinderdagverblijf bij elkaar aan een autovrij erf, waarover een doorgaande fietsroute loopt. In de hele wijk zijn veelgebruikte oversteekplekken voorzien van plateaus en opvallende waarschuwingsborden.

3.5 Veiligheid

Veiligheid is een belangrijke voorwaarde om fijn buiten te kunnen spelen. Enerzijds omdat kinderen pas ontspannen kunnen spelen als ze zich veilig genoeg voelen, anderzijds omdat de meeste ouders hun kinderen alleen naar buiten laten gaan als ze de situatie vertrouwen. In de voorgaande paragraaf is ingegaan op verkeersveiligheid. Nu volgen twee andere vormen van veiligheid: sociale veiligheid en de veiligheid van speelplekken zelf.

3.5.1 *Knelpunt: sociale veiligheid*

Sociale veiligheid heeft een grote invloed op het gebruik van de buitenruimte. Ouders en kinderen hebben er een antenne voor. Ouders zijn vooral bang voor 'enge mannen' als junks, alcoholisten en zwervers, kinderen ook voor pestende en agressieve jeugd (Bouw, 2004). Bij oudere jeugd werkt het soms net andersom: een deel van hen bezorgt anderen een onveilig gevoel en is geen graag geziene gast op straat.

Vervuiling, gebrek aan onderhoud, lawaai en verkeersoverlast kunnen gevoelens van onveiligheid verder versterken. Een plek kan door één gebeurtenis een onveilig imago krijgen, waarna het jaren kan duren voordat dat beeld weer is bijgesteld - als dat al gebeurt.

Oplossingen

Het is de kunst om sociale veiligheid te bieden zonder de jeugd helemaal onder permanent toezicht te plaatsen. Want juist de zelfstandigheid maakt buiten spelen zo leuk en interessant voor kinderen (zie ook paragraaf 1).

Spelen in het zicht

Lokaliseer speelplekken niet in achterafhoekjes, maar op plekken die ‘in het zicht en in de loop’ liggen. Bijvoorbeeld op een plein met huizen rondom of langs veelgebruikte loop- en fietsroutes. Daar kunnen kinderen spelen zonder directe bemoeienis van volwassenen, terwijl ze toch (volwassen) buurtgenoten op roepafstand hebben. Voor de oudere jeugd geldt dat ze graag wat meer afstand nemen, maar niet te veel. Met name meisjes zijn daarin heel kritisch.

Het groene buurtplein Muntslag in Houten is een prettig gesitueerde plek om te spelen. Vanuit de omliggende woningen is de plek goed te overzien, zonder dat de bewoners er al te dicht op zitten. Langs de plek lopen fiets- en wandelroutes.

Speelplek voor jong en oud

Bekend uit mediterrane landen, maar ook in Nederland terug in het straatbeeld: ouderen die uren doorbrengen op een bankje op een plein, of samen een potje jeu de boules spelen. Door speel- en ontmoetingsvoorzieningen voor jong en oud te combineren, kan informeel toezicht worden gestimuleerd.

Elkaar kennen

Ook buurtopbouwprojecten kunnen bijdragen aan een beter contact tussen de generaties. In de Rotterdamse wijk Feijenoord zette TOS een ouderwets huttedorp op poten. Daar kwamen behalve veel kinderen ook zestigplussers op af. Jong en oud leerden elkaar daardoor kennen en gingen elkaar met andere ogen bekijken. In Delft werken jongeren vanuit hun eigen honk als onderhoudsploeg in de wijk en bezorgen daarmee de jeugd een goed imago.

Organiseren van toezicht

Thuis Op Straat, Duimdrop en Haagse Hopjes zijn enkele van de vele initiatieven om straten en pleinen weer sociaal veilig te maken voor kinderen.

Zeker in dichtbewoonde probleemwijken kan dit de enige manier zijn om de jeugd naar buiten te krijgen. Zie verder paragraaf 3.1.

Kinderopvang in de speeltuin

Het toezicht in speeltuinen kan duurzaam worden verbeterd door samenwerking met de kinderopvang. Zo biedt speeltuin Santpoort onderdak aan de naschoolse opvang. Het toezicht in de speeltuin is nu de gedeelde verantwoordelijkheid van de nso-leidsters en vrijwilligers van de tuin. Dergelijke initiatieven zijn natuurlijk ook mogelijk met peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Beide partijen hebben voordeel: de kinderopvang krijgt de beschikking over goede buitenruimte en de speeltuin over professionele leidsters.

Veilige huizen

Kinderen vinden het heerlijk als ze zelfstandig naar school mogen fietsen. Maar zeker op het platteland kan de route naar school wel érg eenzaam zijn. In de omgeving van Brielle kan de fietsende schooljeugd in noodgevallen terecht bij 'veilige huizen'. Deze huizen staan langs een drukgebruikte school-thuisroute en zijn herkenbaar aan een bord. De selectie is streng: het moet gaan om mensen van onbesproken gedrag, die vrijwel altijd thuis zijn. De veilige huizen zijn gepresenteerd in de plaatselijke pers en op de middelbare scholen in de omgeving. Het project is een initiatief van de 3VO-afdeling Brielle en wordt uitgevoerd in samenwerking met de politie. Deze aanpak lijkt ook geschikt om de spelende jeugd in woonwijken meer veiligheid te bieden.

3.5.2 *Knelpunt: speelveiligheid*

Het is prettig als kinderen op veilige plekken kunnen spelen, met veilige speeltoestellen en zonder gevaar om te water te raken. In Nederland wordt veel gedaan op dit gebied. Het Attractiebesluit geeft gedetailleerde richtlijnen voor de veiligheid van speeltoestellen. Waterpartijen worden voorzien van hekken of plasdrasoevers. Deze ontwikkeling heeft een keerzijde. De regelgeving en het toenemend aansprakelijkheidsdenken maken gemeenten terughoudend in het aanleggen van fantasievolle en avontuurlijke speelplekken. Dat is zorgelijk. Perfect veilige speelplekken bieden weinig uitdaging. En wat ernstiger is: als kinderen alleen kunnen spelen in totaal beveiligde omstandigheden, leren ze onvoldoende omgaan met risico's. Dat is pas écht onveilig. Toch gaat het steeds meer die kant uit. Ook gezondheidsveiligheid is iets waarmee een gemeente rekening moet houden. Sport- en speelvoorzieningen worden nogal eens 'handig' gelokaliseerd op restruimtes, zoals onder hoogspanningsleidingen, ingeklemd tussen wegen of op vervuilde grond. Dergelijke milieubelaste plekken mogen feitelijk niet worden meegerekend als formele speelplek. Ook de combinatie van speelruimte met een hondenuitlaatplek is zeer ongewenst.

Oplossing

Bezinning op uitdaging en veiligheid

Iedere opvoeder komt dagelijks dilemma's tegen rond uitdaging en veiligheid. Laat je je kind alleen naar de speeltuin gaan, of ga je mee? Mag het op het hoge klimrek of niet? Dergelijke dilemma's spelen ook in het groot, op straat-, wijk- en gemeenteniveau. Mogen kinderen een boomhut bouwen in het park? Blijft het water bereikbaar voor kinderen of moet er een hek voor? Discussie hierover tussen opvoeders, kinderwerkers, vrijwilligers, beleidsmakers en bestuurders kan helpen om op een evenwichtige manier een afweging te maken. De brochure *Uitdaging en veiligheid* van de Nationale Speelraad biedt een methodiek voor zo'n discussie, www.speelraad.nl.

Toewijding en vakmanschap

Wie de Rotterdamse Speeldernis betreedt, komt terecht in sprookjeswereld met kronkelende beeklopen, artistieke stapelmuren, poorten, bruggen en waterpartijen. Spelen is hier een avontuur. Toch voldoet de Speeldernis helemaal aan de richtlijnen van het Attractiebesluit. Een kwestie van de

wil om een waardevolle speelplek te scheppen, in combinatie met fantasievol en zorgvuldig ontwerpen, www.speeldernis.nl.

3.6 Herkenbaarheid

Een van de aantrekkelijke kanten van buiten spelen is dat kinderen op straat - anders dan binnenshuis - samen met (veel) andere kinderen kunnen spelen. Maar dan moeten ze wel geschikte speelgenoten kunnen vinden en kunnen kiezen met wie ze wel en niet willen spelen.

Knelpunt: verdunning

Naarmate gezinnen kleiner zijn, loopt het aantal kinderen per hectare terug. Ook de toename van naschoolse opvang en de deelname van kinderen aan clubjes maakt dat er minder kinderen op straat zijn. Met name in ruim opgezette wijken en op het platteland is het soms lastig om speelkameerades te vinden.

Oplossingen

Totempalen

Kinderen zijn gebaat bij duidelijk herkenbare kinderplekken in de buurt. Zo'n plek waar ze even langs kunnen om te kijken of er ook andere kinderen buiten zijn. Het kan gaan om een compleet aangeklede speelplek, maar soms is een *meetingpoint* of totempaal voldoende. Andersom kan ook: kinderen hebben vaak al hun eigen plekken waar ze elkaar ontmoeten. Het kan leuk zijn om zulke plekken iets extra's te geven.

3.7 *Verdraagzaamheid*

Ronduit zorgwekkend is de toenemende onverdraagzaamheid van volwassenen jegens kinderen en jongeren in de openbare ruimte. Niet zelden zien zij kinderen en jongeren voornamelijk als overlast, in plaats van als medebewoners die ook recht hebben op gebruik van de openbare ruimte. Dit uit zich in verzet tegen de aanleg van speelplekken of tegen het autovrij maken van de straat, het onvriendelijk bejegenen of zelfs weggagen van spelende kinderen en 'hangende' jongeren en het afsluiten van achterpaden en

binnentuinen. Bij de jeugd roept dat negatieve gevoelens op, variërend van teleurstelling tot angst, verzet of agressie. Waarmee de cirkel zich sluit. Het scheppen van een verdraagzaam speelklimaat in een buurt is een zaak van groot belang en van een lange adem. Ingrediënten zijn onder andere een heldere stellingname van de gemeente ('de openbare ruimte is ook voor de jeugd') en het betrekken van alle bewoners bij plannen rond speelruimte. Meer hierover vindt u in paragraaf 4.

4 Lokaal beleid

De oplossingen in de voorgaande paragraaf zijn niet nieuw. Wel tonen ze aan dat voor vrijwel ieder probleem op straat oplossingen beschikbaar zijn. De kwestie is vooral hoe een gemeente haar bestuurlijke processen zo kan inrichten dat zij die oplossingen daadwerkelijk kan uitvoeren. Hierna gaan we in op vier belangrijke beleidsmatige voorwaarden die nodig zijn om tot een bespeelbare openbare ruimte te komen: een goed uitgewerkte en bestuurlijk gedragen visie op jeugd, spelen en openbare ruimte (4.1), samenwerking tussen verschillende vakmensen en diensten (4.2), participatie van alle betrokkenen (4.3) en financiën (4.4).

4.1 Visie en beleid

Om te komen tot goede buitenspeelmogelijkheden voor de jeugd, is een eerste vereiste dat een gemeente een samenhangende visie heeft op jeugd, spelen, mobiliteit en openbare ruimte. Zulke visies zijn nog geen gemeengoed. Wel heeft zo'n 80 procent van de gemeenten een jeugdbeleid. Ongeveer eenzelfde percentage besteedt beleidsmatig aandacht aan speelruimte. De kwaliteit varieert echter sterk: enkele koplopers hebben een goed uitgewerkt, integraal speelruimtebeleid, de middenmoot beschikt over 'gewoon' speelruimtebeleid en de rest beperkt zich qua beleid tot beheer van speelvoorzieningen (VSW, 2001 - 2004).

Knelpunten

- Zolang ruimte voor de jeugd niet structureel is ingebouwd in het gemeentelijk beleid, staat of valt de aandacht daarvoor met het toevallige enthousiasme van een wethouder en ambtenaren.
- Jeugdbeleid lijkt een voor de hand liggende ingang voor het veilig stellen van speelruimte en mobiliteit van de jeugd. Lokaal jeugdbeleid richt zich echter hoofdzakelijk op onderwijs, zorg en welzijn en denkt in termen van voorzieningen en activiteiten (accommodatiedenken). Voor een algemeen, pro-actief ruimtelijk beleid voor de jeugd is doorgaans weinig aandacht. Ambtenaren, instellingen en jeugdigen zelf beoordelen de resultaten van het lokale jeugdbeleid als mager. Jongeren vinden dat de gemeente te weinig rekening houdt met hun wensen en vooral tekortschiet als het gaat om vrijetijdsbesteding en veiligheid (SCP, 2003).
- Ruimte voor de jeugd heeft natuurlijk ook raakvlakken met andere beleidsterreinen. Denk aan groen, verkeer, ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en beheer. Tussen deze afdelingen en diensten is doorgaans te weinig contact. Er wordt verkokerd gedacht en gewerkt.

- Bij speelruimtebeleid ligt in veel gevallen het accent op veiligheid, beheer en kosten. Gemeenten beoordelen speelplekken vooral op de kans op ongevallen (Attractiebesluit), onderhoudskosten en overlast voor omwonenden en veel minder op hun speelkwaliteit.

Oplossingen

Erkennen van belang van speelruimte

Jeugdigen hebben groot belang bij voldoende (buiten)speelruimte en (zelfstandige) bewegingsvrijheid. Dit belang is vastgelegd in het internationale Verdrag van de Rechten van het Kind (www.defenceforchildren.nl). Dit verdrag is in 1989 aangenomen door de Verenigde Naties en ook door Nederland geratificeerd. Artikel 31 stelt dat staten die partij zijn in het verdrag het recht van het kind erkennen op rust en vrije tijd, op deelneming aan spel en recreatieve bezigheden, passend bij de leeftijd van het kind, en op vrije deelneming aan het culturele en artistieke leven.

Dit verdragsartikel vormt een juridische en morele basis voor het recht op speelruimte en (zelfstandige) mobiliteit van de jeugd. Het is een uitstekend vertrekpunt voor een visie op jeugd, spelen, mobiliteit en openbare ruimte.

Speelruimtebeleidsplan

Een lokaal speelruimtebeleidsplan is een belangrijk juridisch en inhoudelijk referentiekader voor alle ontwerpers, ambtenaren en burgers die met buitenruimte te maken hebben. De gemeente kan bepalen dat ruimtelijke plannen altijd getoetst moeten worden aan het speelruimteplan. Ook kunnen er afspraken in staan over de evaluatie van aangelegde speelruimte. Belangrijke ingrediënten van een speelruimteplan zijn een visie op spelen, kwantitatieve en kwalitatieve eisen, stedenbouwkundige inpassing, participatie, beheer en financiën. Gedetailleerde informatie is te vinden in het *Handboek Speelruimte en Het Speelruimteplan*.

Speelruimtenota

Uitgangspunt in de Tilburgse nota Ruimte voor buiten spelen is de acceptatie van de jeugd als volwaardig medegebruiker van de openbare ruimte. De nota bevat een inventarisatie van bestaande speelplekken, algemene voorwaarden waaraan speelplekken moeten voldoen, een speelruimtenorm en inrichtingseisen.

Plangroep speelruimtebeleid

Het Vlaamse Gent heeft een plangroep speelruimtebeleid in het leven geroepen. Hierin werken diverse diensten samen, waaronder stedenbouw, ruimtelijke planning, sport, groen, mobiliteit en jeugd. De plangroep werkt aan een verbindend speelweefsel voor de gehele stad. Dit weefsel bestaat uit een fysieke component

(formele en informele plekken voor de jeugd en routes tussen deze plekken) en een sociale component (de menselijke relaties in een buurt, ook die tussen jeugd en volwassenen).

Openbare ruimte als jeugdvoorziening

Door de openbare ruimte als voorziening te beschouwen, is het mogelijk om deze te koppelen aan jeugdbeleid. De openbare ruimte is voor alle leeftijdsgroepen bestemd, ook voor de jeugd. De jeugd kan er zonder georganiseerde begeleiding spelen en recreëren. Net als de andere voorzieningen moet de openbare ruimte voldoen aan eisen op het gebied van speelkwaliteit, veiligheid en toegankelijkheid. Bovendien verschaft een dergelijke insteek de welzijnsafdeling - als belanghebbende en deskundige bij de inrichting van de openbare ruimte - een legitieme entree in de wereld van stedenbouw, verkeer en stadsontwikkeling.

Samenwerking tussen beleidsterreinen

Een openbare ruimte die goed is voor kinderen, is meestal goed voor iedereen. Dit biedt mogelijkheden voor samenwerking tussen beleidsterreinen. Te denken valt aan Groen (iedereen vaart wel bij meer groen), Volksgezondheid (burgers moeten meer bewegen), Sport (buurt-onderwijs-sportprojecten), Verkeer (veiligheid voor kwetsbare verkeersdeelnemers), Buurt, beheer en leefbaarheid (bewoners betrekken bij aanleg en onderhoud van groen en speelvoorzieningen) en openbare orde (voldoende en goede speelmogelijkheden verminderen de drang tot vandalisme).

4.2 *Organisatie en uitvoering*

Optimale inrichting van openbare ruimte vraagt om communicatie en samenwerking tussen diverse disciplines.

Knelpunten

- In de ontwerpfase van bouwprojecten botsen verschillende vakdisciplines met elkaar. Ze denken verschillend, hebben uiteenlopende prioriteiten, verschillende werkprocessen en spreken elkaars taal niet. Planologen en stedenbouwers denken in concepten en grote lijnen, architecten willen hun ontwerp mooi laten uitkomen, verkeerskundigen denken vooral functioneel. Welzijnsmensen houden graag openbare ruimte vrij voor spontaan gebruik en hanteren een specifieke methodische aanpak met een eigen taal en cultuur. Beheerders letten vooral op de sociale en fysieke beheerbaarheid van de openbare ruimte.

- Ook bij de uitvoering gaat veel mis. Diensten werken langs elkaar heen, coördinatie ontbreekt. Jeugdbelangen worden niet genoeg verdedigd tegen claims van projectontwikkelaars, de parkeerlobby of onverdraagzame buurtbewoners. Politici zwichten nogal eens voor deze druk en zien alsnog af van de uitvoering van speelplannen.

Oplossingen

Goed opdrachtgeverschap

De gemeente is en blijft eindverantwoordelijk voor bouwprojecten en de (her)inrichting van openbare ruimte. De eerste stap is dus dat zij heldere opdrachten geeft en die vastlegt in een programma van eisen. Wat betreft ruimte voor de jeugd gaat het in ieder geval om het reserveren van voldoende vierkante meters voor (formele) speelruimte (en het verdedigen van deze meters tegen andere 'hardere' belangen). Er bestaat nog geen consensus over wat 'voldoende' is. Aan de hand van richtlijnen die zijn ontwikkeld (zie bijvoorbeeld *Het Speelruimteplan*) kunnen gemeenten echter een eind komen. Op basis van lokale omstandigheden zoals type woonmilieu en de nabijheid van andere voorzieningen kunnen deze richtlijnen variëren.

Een tweede belangrijk punt is het formuleren van normen waaraan de verkeersinfrastructuur moet voldoen. Daarbij moet speciale aandacht zijn voor de mobiliteit van de meest kwetsbare verkeersdeelnemers.

Rotterdamse speelruimtenorm

De gemeente Rotterdam ontwikkelt een eigen speelruimtenorm. De norm is door drie diensten voorbereid: Sport en Recreatie, Stedenbouw en GGD. De norm is allereerst kwantitatief. In bestemmingsplannen kan 'ruimte voor sport en spel' worden opgenomen. Uitbreidings- en herinrichtingsplannen moeten aan de norm worden getoetst; voor bestaand gebied is de norm het streefbeeld. Het voorstel voor de speelruimtenorm luidt:

1 Eén centrale sport- en speelplek van minimaal 5.000 m² binnen elk barrièreblok van meer dan 15 ha. In kleinere barrièreblokken kan worden volstaan met een sport- en speelplek van 1.000 m². Voor deze plekken gelden de volgende stedenbouwkundige voorwaarden: centrale ligging, in het zicht van woningen, op niet-milieubelaste plekken, parkeerverbod aan speelzijde van de weg, bezonning en schaduw.

2 Sport- en speelplekken van 1.000 m² om de 300 meter; in dichtbebouwde wijken om de 200 meter.

3 Een bespeelbare stoep (3 tot 5 meter) aan ten minste één zijde van de straat, bij voorkeur de zonzijde.

De gemeente gaat deze norm in 2005/2006 in de praktijk toetsen op financiële en juridische haalbaarheid. Ook bekijkt men of varianten nodig zijn voor de verschillende typen woonmilieu die de stad kent.

Spelen in bestemmingsplan

Het bestemmingsplan is de enige manier om speelruimte juridisch te verankeren. Hiermee is in ieder geval geregeld dat de gekozen locaties geen andere bestemming kunnen krijgen. Daarnaast kunnen 'spelen en speelvoorzieningen' expliciet worden opgenomen in de planvoorschriften bij de bestemmingen groen, wonen en recreatie. In de stap van bestemmingsplan naar inrichtingsplan is oplettendheid geboden. Bestemmingsplannen worden vastgesteld door de gemeenteraad, maar inrichtingsplannen zijn werk voor het college. Dit vraagt dus om zorgvuldige communicatie tussen beide bestuurslagen.

Reservering van ruimte

De gemeente Tilburg hanteert een speelruimtenorm van 3 procent van de openbare ruimte. Deze ruimte moet formeel als speelruimte worden gereserveerd, maar hoeft niet overal meteen te worden ingericht als speelplek. Deze plekken kunnen later - in reactie op veranderingen in de bevolkingsopbouw - worden geactiveerd.

In Heerenveen staan in de planvoorschriften van 'bestemming groen' spelen en speelvoorzieningen expliciet genoemd. Dat betekent dat spelende kinderen welkom zijn in het openbaar groen en alle plekken met de bestemming groen (als dat later nodig is) kunnen worden omgebouwd tot speelplek.

Projectmatig werken

Zorgen voor voldoende en goede ruimte voor de jeugd vraagt per definitie om een integrale benadering. Dit sluit aan bij de trend om de gemeentelijke organisatie als een projectorganisatie in te richten. De verschillende betrokken afdelingen en diensten leveren een lid voor een projectteam, waarvan er één de regisseursrol krijgt en het proces bewaakt. Het is daarbij van belang dat het project een duidelijk omschreven doel nastreeft en de leden van de projectgroep voldoende mandaat hebben vanuit hun eigen afdeling of dienst.

In het kader van ruimte voor de jeugd zou het kunnen gaan om tijdelijke projecten om een beleids- en werkplan op te stellen, voor bijvoorbeeld de stimulering van intensief ruimtegebruik. Maar ook om permanente activiteiten, zoals de uitvoering van een meerjarenplan rond het verbeteren en monitoren van de kwaliteit van de openbare ruimte voor medegebruik door kinderen en jongeren.

Kinderen Veiliger Door Delft

Onder deze titel werkt Delft aan een integraal plan, met als doel de zelfstandige bewegingsmogelijkheden van de jeugd te vergroten. Het plan wordt in drie wijken uitgevoerd en bestaat uit zeven deelprojecten:

- 1 Een convenant tussen alle betrokken partijen, met daarin afspraken voor een samenhangende procesmatige aanpak.
- 2 Maatregelen om een routenetwerk te realiseren tussen scholen, buitenschoolse opvang, welzijns- en sportvoorzieningen.
- 3 Een pilot voor een kindlintfietsroute.
- 4 Een website (portal) voor kinderen over verkeersveiligheid.
- 5 Een fietsenstalling voor iedere basisschool.
- 6 Praktische verkeerseducatie door een verkeersleerkracht.
- 7 Op iedere basisschool een verkeersouder.

Buurtspeelplan

In Leiden ontwerpt de Overleggroep Spelen ieder jaar - in nauw overleg met bewoners en gebruikers - voor twee wijken een buurtspeelplan. Hiervoor zijn een apart budget en extra coördinatiecapaciteit beschikbaar, naast het reguliere beheerbudget dat er is voor alle openbare speelvoorzieningen. Per wijk brengt men de speelkwaliteit en -kwantiteit in kaart en toetst deze aan de eigen norm. Deze norm stelt dat er binnen ieders actieradius en binnen verkeers-, water- en sociale barrières ten minste één goede speelplek moet zijn voor vijftig kinderen van 2 tot 6 jaar, één speelplek voor honderd kinderen van 7 tot 12 jaar en één ontmoetings- en sportplek voor honderdvijftig jongeren van 13 tot 18 jaar. In de overleggroep zitten de gemeentelijke afdelingen Cultuur, Educatie, Milieu en Beheer, de Leidse Welzijnsorganisatie, de speeltuinkoepel, het project Thuis Op Straat en PJ Partners.

Toetsing van plannen

Om te zorgen dat bouwplannen al in de ontwerpfasen worden getoetst op hun ruimtelijke kwaliteit voor de jeugd, kan een systeem van auditing een goed instrument zijn. Het gaat daarbij om de ontwikkeling van een checklist, waarmee auditors volgens een vastgelegde procedure ruimtelijke plannen in verschillende fasen kunnen beoordelen op hun kwaliteiten voor de jeugd.

Jeugdparagraaf

In Antwerpen werkt men met de jeugdparagraaf. Zo'n paragraaf wordt toegevoegd aan alle beleidsdocumenten die iets met jeugd van doen hebben. In de paragraaf staat wat de consequenties van het beleid zijn voor jeugdigen en wat het advies is van de jeugdraad, een officieel adviesorgaan. De jeugddienst van de stad bewaakt de toepassing van de jeugdparagraaf. Hiervoor is volgens de betreffende ambtenaar een 'pain in the ass'-tactiek nodig: blijven hameren op de noodzaak van integraal beleid, regelmatig bezoeken afleggen bij relevante partijen binnen en buiten het gemeentehuis en desnoods ongevraagd aanschuiven bij overleggen.

4.3 Participatie

Veel van de maatregelen en activiteiten die in paragraaf 3 zijn genoemd, staan of vallen bij het draagvlak dat ervoor bestaat bij de jeugdige en volwassen bevolking. Steeds weer blijkt dat betrokken en gemotiveerde bewoners - samen met een coöperatieve gemeente - wonderen kunnen verrichten.

Knelpunten

- Volwassen bewoners hebben vaak de NIMBY-neiging om veranderingen tegen te houden. Voorbeelden zijn verzet tegen de openstelling van binnentuinen (uit vrees voor herriemakende kinderen en rondhangende jongeren) en weerstand tegen het autovrij maken van een woonstraat (sommige bewoners willen liever hun auto voor de deur dan spelende kinderen) en onbekendheid met andere dan een conventionele vormgeving van de openbare ruimte, speelgelegenheid en groen. Een gemeente kan die houding gebruiken als uitvlucht om niets te doen ('de bewoners willen het niet').
- Het betrekken van jeugdige en volwassen bewoners bij gemeentelijk beleid is een vak dat niet iedereen verstaat. Dit kan leiden tot een amateuristische aanpak en grote teleurstellingen bij de betrokkenen.

Oplossing

Bewoners beslissen mee

Participatie van jeugdige en volwassen bewoners bij de inrichting en het beheer van hun woonomgeving heeft veel voordelen: als bewoners zelf kunnen meedenken en meebeslissen, is de kans op duurzaam draagvlak veel groter. Bewonersparticipatie leidt echter alleen tot een positief resultaat als bestuurders open en helder communiceren en oprecht zijn in hun wens *alle* bewoners te betrekken bij hun beleid. Dus ook kinderen en jongeren.

Randvoorwaarden voor participatie

Om bewonersparticipatie goed te laten verlopen, is het van groot belang dat de gemeente duidelijk de randvoorwaarden aangeeft waarbinnen kan worden meegepraat. Het gaat in ieder geval over de volgende zaken:

- De bestemming van de plek. Zolang een speelplek niet officieel de bestemming 'speelplek' heeft, zijn er altijd bewoners die tot het uiterste gaan om te zorgen dat een plek die bestemming ook niet krijgt. Dit leidt tot enorme teleurstellingen bij bewoners die zich juist inspinnen om er iets moois van te maken. Op het moment dat een plek officieel de bestemming 'spelen' heeft, is niet langer aan de orde of die plek er komt, maar hoe die plek zo kan worden ingericht dat het voor zowel de jeugd als de omwonenden zo plezierig mogelijk is.
- De kaders waarbinnen de bewoners wel en niet kunnen meedenken. Als bijvoorbeeld al bekend is dat er geen hek om een speelplek heen kan komen, moet de gemeente dat direct duidelijk aangeven, zodat men samen kan nadenken over alternatieve vormen van afscherming.
- De financiële mogelijkheden. Het werkt verhelderend als de betrokkenen weten hoeveel budget er globaal beschikbaar is. Daarbij kan bijvoorbeeld worden verwezen naar een budgettair vergelijkbare speelplek.

Professionele uitvoering

Het participatietraject zelf moet serieus en professioneel worden uitgevoerd. Zeker jeugdparticipatie vergt specifieke kennis van de wijze waarop kinderen de wereld beleven, denken en hun mening geven.

Uiteraard behoudt het politiek bestuur de eindverantwoordelijkheid. Dat is immers, anders dan de betrokken partijen, verantwoordelijk voor de afweging van *alle* verschillende belangen. De gemeente moet de participatie-procedure toetsen en in de gaten houden of alle belanghebbenden (en dus ook zwakke partijen als kinderen en ouderen) voldoende inbreng hebben gehad. En wanneer het niet lukt om consensus te bereiken, moet de politiek ervoor zorgen dat de knoop toch wordt doorgehakt. Om een bestuurder ook de ruimte te geven om deze rol goed te vervullen, is het zinvol om een onafhankelijke procesbegeleider aan te stellen, zodat de bestuurder op z'n 'eigen stoel' kan blijven zitten.

De ideale tuin

De Speeldernis in Rotterdam is ontworpen in nauw overleg met experts en toekomstige gebruikers. In een expertmeeting is een Programma van Eisen opgesteld. Een zomerfeest op het terrein zelf vormde het startschot voor de ontwerpfase. Ouders en kinderen konden alvast kennismaken met natuurspeelactiviteiten. Met schilderijen en maquettes konden zij laten zien hoe hun ideale tuin eruit zou moeten zien. Gedurende de zomer werkte de ontwerper samen met bezoekers aan een grote maquette van de hele tuin. Tijdens een inspraakbijeenkomst werd deze besproken en getoetst aan veiligheidseisen. In het daarop volgende jaar hielpen ouders en kinderen bij de beplanting en inrichting van het terrein en vervolgens bij het beheer en de organisatie van activiteiten.

Sociaal architect

Schiedam heeft voor de ontwikkeling van de wijk Schieveste een sociaal architect aangesteld, die plannen maakt voor de formele sociale infrastructuur van de wijk (het voorzieningenaanbod) en voor het stimuleren van de informele infrastructuur. Ideeën hiervoor zijn bijvoorbeeld de bouw van een tijdelijk huttdorp op nog braakliggend terrein en de organisatie van open dagen door bouwondernemingen voor toekomstige bewoners.

4.4 Financiën

Bij investeringen in de openbare ruimte is doorgaans weinig inzicht in de verhouding tussen kosten en baten. De kosten zijn duidelijk zichtbaar, de baten doorgaans niet. Dit verleidt gemeenten tot kortetermijndenken.

Knelpunten

- De kosten komen vaak uit het budget van de ene dienst, terwijl de baten op heel andere plekken zichtbaar worden. Investeringen in buitenspeelruimte en algemeen jeugdbeleid leveren bijvoorbeeld baten op in de gezondheidszorg (gezondere kinderen), de jeugdzorg (minder behoefte aan

specialistische begeleiding), het opbouwwerk (meer ruimte voor saamhorigheid in buurten), de vandalismebestrijding (minder vernielingen) en de bevolkingsopbouw (gezinnen trekken niet weg).

Een concreet voorbeeld hiervan is het onderhoud van groen. Gemeenten denken goedkoop uit te zijn door de aanleg van onderhoudsarm groen of verkoop aan particulieren. Hiermee maken zij dit groen echter onbespeelbaar en onbereikbaar voor de jeugd.

Ook toezichtprojecten kosten in eerste instantie geld. Het inzicht ontbreekt dat deze projecten op den duur veel kosten besparen. Hierdoor moeten dergelijke projecten vaak draaien op niet of minimaal opgeleid personeel, of worden na een paar jaar weer wegbezuinigd.

- De mogelijkheden voor gedeeld gebruik van voorzieningen lopen vaak vast op angst voor schade aan eigendommen en onduidelijkheid over wie er dan voor de kosten opdraait.
- Speelvoorzieningen zijn voor veel mensen synoniem aan speeltoestellen. Dat maakt het inrichten van een speelplek kostbaar, waardoor er weinig geld overblijft voor andere maatregelen die spelen faciliteren.

Oplossingen

Financiering anders ordenen

Een gemeente zou niet per project de financiële balans op moeten maken, maar moeten kijken naar het geheel. Tel alle kosten en alle baten van alle projecten die je als gemeente onder handen hebt bij elkaar op, inclusief de kosten die de gemeente maakt om allerlei negatieve gevolgen van te weinig buiten spelen of overlast door gebrek aan geschikte ruimte op te vangen. Dan blijken allerlei 'kostbare' activiteiten als een goede speeltuin, professioneel jeugd- en sportbuurtwerk of een Duimdropbegeleider per saldo geld op te leveren.

Beheer(s)afspraken

Diverse gemeenten hebben inmiddels ervaring met het maken van beheer(s)afspraken met meerdere partijen. De gemeente houdt daarbij doorgaans de regie en eindverantwoordelijkheid. De betrokkenen leggen de taken en verantwoordelijkheden zorgvuldig vast in een convenant. Denk daarbij ook aan zaken als de financiering van maatregelen om schade te voorkomen (extra hekken, beveiliging, toezicht) en de kosten voor onderhoud, herstel en beheer voor de gedeelde voorzieningen.

Zodra er sprake is van meerdere groepen gebruikers, blijkt het lastig te zijn om het toezicht en beheer uitsluitend over te laten aan gebruikers/bewo-

ners. Een ‘vliegende beheerder’, die verantwoordelijk is voor het onderhoud van een aantal speelplekken, kan dan uitkomst bieden.

Samenwerken

Niet alleen de gemeente, maar ook kinderopvang, scholen, winkeliers, woningbouwcorporaties, bewonersgroepen en dorpsraden hebben belang bij een veilige, goed onderhouden en prettige buitenruimte. In eendrachtige samenwerking - zowel financieel als door mankracht - blijkt veel mogelijk.

Doe-het-zelf

Bewoners in het Zeeuwse Eede legden in twee dagen tijd 400 meter schelpenpad aan langs de doorgaande weg door hun dorp. De dorpsraad was aannemer van het werk, de gemeente stelde materiaal ter beschikking en zorgt verder voor het onderhoud. In het Limburgse Oirlo knapten bewoners het dorpsplein op. De gemeente zorgde voor het startkapitaal en het algemeen toezicht, bedrijven schonken een deel van het materiaal en 43 vrijwilligers investeerden samen 600 werkuren in het plein. De dorpsraad zorgt ook voor het onderhoud. De gemeente blijft eindverantwoordelijk.

Creatief omgaan met geld

Voldoende speelruimte en goede speelplekken hoeven niet altijd veel geld te kosten. En door goed te informeren naar subsidiemogelijkheden blijkt vaak meer mogelijk dan gedacht.

Landschap in plaats van toestellen

Heerenveen gaat met bewoners in gesprek over de besteding van het speelbudget. Bewoners willen in eerste instantie altijd gewoon (dure) speeltoestellen. De gemeente laat zien dat het ook anders kan, bijvoorbeeld door aantrekkelijke vormgeving van het terrein. Op die manier kan de gemeente met hetzelfde geld meer doen voor meer kinderen in meer dorpen, www.heerenveen.nl.

Deltaplan

Voor speeltuinverenigingen die in het kader van Deltaplan Spelen hun tuin willen renoveren of een nieuwe speeltuin willen bouwen, is subsidie beschikbaar. Er is een vaste verdeelsleutel: gemeente en fonds betalen ieder 40 procent, de speeltuinvereniging of andere lokale partner 20 procent. Meer informatie is te vinden op www.nuso.nl.

BOS-impuls

Voor breedtesportprojecten waarin buurt, onderwijs en sport samenwerken is subsidie beschikbaar via de BOS-regeling. De regie van dergelijke projecten moet bij de gemeente liggen die ook de plannen beoordeelt en de subsidie aanvraagt. De subsi-

die bedraagt maximaal 50 procent van de kosten, www.bosimpuls.nl en www.nisb.nl.bosimpuls.

Groen-/speelfonds

Soms is het mogelijk om via een omweg aan financiële middelen voor de buitenruimte te komen. Een idee is bijvoorbeeld om projectontwikkelaars bij bouwprojecten te verplichten een percentage (speel)groen aan te leggen. Op deze directe manier is het een vorm van baatbelasting, wat niet mag. Het kan wel als het via de gemeente loopt. Die stort dan via de grondexploitatie een afgesproken percentage in een fonds. Dit geld kan vervolgens worden ingezet voor meer en betere buitenruimte in de wijk. Dit is bijvoorbeeld gebeurd bij de ontwikkeling van de Zuidas in Amsterdam. De gemeente heeft per m² € 13,- in een groenfonds gestort, wat inmiddels al enkele miljoenen heeft opgeleverd. Met dit geld kan de gemeente binnen en buiten het plangebied bestaand groen opknappen en nieuw groen aanleggen.

5 Provinciaal en landelijk beleid

De aloude pendelbeweging tussen centralisatie en decentralisatie van beleid beweegt zich de laatste jaren weer richting decentraal. Dit geldt ook voor jeugd- en ruimtelijke orderingsbeleid. Dat betekent dat de verantwoordelijkheid voor ruimte voor de jeugd voor een groot deel bij de gemeenten ligt. Toch houden de landelijke en provinciale overheid ook enkele belangrijke taken in het waarborgen van ruimte voor de jeugd. Het gaat dan met name om de trendsettende positie die de landelijke overheid - of ze dat nu wil of niet - toch heeft.

Knelpunten:

- Ruimte voor de jeugd valt beleidsmatig tussen wal en schip. Het heeft raakvlakken met jeugdbeleid, ruimtelijke ordening, verkeer, sport en recreatie, welzijn, volksgezondheid, onderwijs en grotestedenbeleid.
- De jeugd wordt in de diverse beleidsterreinen vaak domweg vergeten. Zo komt het woord 'jongeren' in het geheel niet voor in de Nota Ruimte (2004), terwijl 'kinderen' slechts eenmaal ter sprake komen.
- Lokale overheden hebben vaak maar beperkte kennis van spelen. Speelruimte is - zeker in kleinere gemeenten - vaak een ondergeschikt beleidsterrein, dat 'erbij' wordt gedaan.

De oplossingen komen aan de orde in de volgende paragrafen:

- 5.1 Trendsetten.
- 5.2 Bewaken.
- 5.3 Stimuleren.
- 5.4 Kennis bundelen.
- 5.5 Onderzoeken.

5.1 *Trendsetten*

De landelijke overheid dient expliciet stelling te nemen voor het belang van ruimte voor de jeugd. Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind biedt hiervoor een uitstekende - en bindende - basis. Deze stellingname kan vervolgens tot uiting komen in de verschillende beleidsnota's met betrekking tot ruimtelijke ordening, jeugd, mobiliteit, recreatie, gezondheid en grote steden. In deze nota's kan onder andere worden benoemd wat de landelijke overheid verwacht van de lokale en provinciale overheden. Enkele aandachtspunten voor de verschillende beleidsterreinen zijn:

Ruimtelijke ordening

De Nota Ruimte legt de verantwoordelijkheid voor de inrichting van de openbare ruimte vrijwel volledig bij de provinciale en vooral de lokale overheid. De nota benoemt wel ruimtevragende functies (zoals wonen, werken en recreëren), maar heeft amper aandacht voor ruimte voor de jeugd. De landelijke overheid houdt zich ook verre van richtlijnen omtrent speelruimtebeleid en speelruimtenormen. Het Platform Ruimte voor de Jeugd pleit ervoor dat de Nota Ruimte gemeenten expliciet aanspoort een speelruimteplan op te stellen, waarin zij op zijn minst een visie op jeugd en openbare ruimte vastleggen.

Jeugdbeleid

Operatie Jong zet vooral in op een betere stroomlijning en afstemming van bestaand beleid van de diverse ministeries. In de jeugdagenda is een aparte paragraaf ingeruimd voor fysieke ruimte. Actiepunten zijn:

- 1 meer fysieke ruimte voor de jeugd om te spelen, te sporten, elkaar te ontmoeten en te wonen;
- 2 onderzoek om de grootste belemmeringen in kaart te brengen en oplossingen te bedenken.

De uitvoering van het eerste actiepunt ligt bij gemeenten. Het Rijk heeft volgens het platform echter ook een belangrijke taak: zij dient gemeenten expliciet aan te sporen om 'jeugd' op te nemen in bestemmingsplannen en een speelruimtebeleid te ontwikkelen en uit te voeren. Die aansporing kan bijvoorbeeld worden vertaald in een stimuleringsregeling voor gemeentelijke initiatieven op dit vlak. Het tweede actiepunt - onderzoek - vraagt om een landelijke aanpak. Het Rijk kan hierin optreden als opdrachtgever voor onderzoek en als doorgeefluik van kennis naar lagere overheden.

Recreatie

Bewoners stellen bijzonder prijs op groen en recreatiemogelijkheden dicht bij huis (ANWB, 2004). De aanwezigheid, toegankelijkheid en bruikbaarheid van recreatieve ruimte rond de grote steden staat dan ook hoog op diverse agenda's. De belangen en wensen van kinderen en jongeren verdienen daarbij speciale aandacht. Zij stellen immers andere eisen aan natuur- en recreatievoorzieningen dan volwassenen, zie ook paragraaf 3.2 (over kijkgroen en speelgroen) en 3.3 (over speelnatuur).

Sport

Speerpunt binnen het huidige sportbeleid is het bevorderen van een actieve leefstijl voor iedereen. Dankzij de Breedtesportimpuls zijn de laatste

jaren in circa 70 procent van de gemeenten school- en buurtsportprojecten van de grond gekomen. De BOS-impuls ondersteunt de komende jaren sportieve en bewegingsactiviteiten op lokaal niveau. In beide programma's is het geld voornamelijk bedoeld voor de ontwikkeling van programma's en (vrijwel) niet voor fysieke voorzieningen. Terwijl het ontbreken van goede ruimten om te sporten en te bewegen juist een groot probleem is in veel gemeenten. Hiervoor dient meer aandacht te komen. In het verlengde hiervan liggen mogelijkheden bij een betere benutting van bestaande speel- en sportvoorzieningen, zoals openstelling van schoolpleinen en recreatief medegebruik van sportvelden (zie paragraaf 3.3). Dergelijke samenwerking tussen buurt, onderwijs en sport (BOS) kan de jeugd letterlijk en figuurlijk meer speelruimte opleveren.

Verkeersveiligheid

Gemeenten hebben de afgelopen jaren met rijkssubsidie veel woonwijken kunnen verbouwen tot 30 km/uurgebied. Voor de jeugd is dit een positieve ontwikkeling. Wel zien we dat - door verminderde geldstromen - de inrichting steeds soberder wordt, waardoor lage rijsnelheden minder worden afgedwongen en er meer wordt overgelaten aan de beleefdheid van de automobilist. Het uitdagende autopark legt zowel rijdend als geparkeerd

een toenemend beslag op de beschikbare openbare ruimte. Expliciete richtlijnen voor speelruimte en mobiliteit voor de jeugd (zie ook hiervoor onder Jeugdbeleid) kunnen een welkome steun in de rug zijn voor lokale bestuurders die op willen komen voor de belangen van de jeugd.

Woonvisie

De provincie Zuid-Holland heeft een Woonvisie opgesteld, die richtinggevend is voor de bestemmingsplannen van de gemeenten. Jeugd is daarin een apart punt van aandacht. Bij de ontwikkeling van deze visie heeft men nauw samengewerkt met een jongerenpanel. De panelleden hebben onderzocht welke wensen de jeugd heeft ten aanzien van wonen, groen, verkeer, buurtvoorzieningen, onderhoud en ontmoetingsmogelijkheden in de buitenruimte (zie foto vorige pagina).

5.2 Bewaken

Om te voorkomen dat de belangen van de jeugd steeds tussen wal en schip terechtkomen, moet iemand zich verantwoordelijk gaan voelen voor het op de agenda zetten en houden van ruimte voor de jeugd. Een minister van jeugdzaken zou hiervoor de aangewezen persoon zijn. Tot die er is kan deze rol ook worden toebedeeld aan een departement als VROM.

5.3 Stimuleren

Een landelijke of provinciale stimuleringsmaatregel voor lokaal beleid en lokale initiatieven kan werken als een vliegwiel. Stimuleren kan op veel manieren.

- Premiëring van trendsettend beleid is een vertrouwd instrument dat al vele malen met succes is toegepast. Denk aan Lokaal Jeugdbeleid, Brede School, Dagindeling en de BOS-regeling. Wat betreft ruimte voor de jeugd kan bijvoorbeeld een financiële impuls worden gegeven aan de aanleg van veilige (school)routes, hoogwaardige speelplekken, sociaal beheer en creatief ruimtegebruik.
- Afspraken maken en vastleggen in convenanten kan - in combinatie met subsidie - veel tot stand brengen. Een dergelijke aanpak is gebruikt bij Duurzaam Veilig en heeft een enorme impuls gegeven aan de verkeersveiligheid.
- Verplichten van lokaal beleid is een andere mogelijkheid. Dit is bijvoorbeeld gebeurd binnen de Wet collectieve preventie volksgezondheid, die gemeenten verplicht om een lokaal gezondheidsbeleid te ontwikkelen.

Op dezelfde wijze zou het Rijk lokale overheden kunnen verplichten om beleid te ontwikkelen op jeugd en openbare ruimte.

Jeugd en ruimtelijke ordening

De provincie Brabant gaat in samenwerking met kenniscentrum K2 gemeenten adviseren hoe zij via ruimtelijke planning hun kindvriendelijkheid kunnen vergroten. Via onderzoek zullen kwaliteiten worden benoemd, die steden aantrekkelijk maken voor jeugdigen. Vervolgens biedt de provincie ondersteuning bij de beleidsmatige vertaling hiervan en de implementatie in maatregelen en voorzieningen.

5.4 Kennis bundelen

Er is enorm veel praktische kennis beschikbaar over ruimte voor de jeugd. Deze kennis is echter verspreid over verschillende sectoren en honderden instellingen, gemeenten en bedrijven. Er zijn diverse initiatieven en plannen om deze kennis te verzamelen, bundelen en ontsluiten. Dit Netwerkdokument en de website van Ruimte voor de jeugd zijn daarvan een voorbeeld. In het kader van het Netwerk Child Friendly Cities bestaan plannen voor een elektronische nieuwsbrief, een uitgebreide website, publicatie van voorbeelden en de organisatie van symposia. Blijvende steun van de landelijke overheid is van belang bij het bundelen en ontsluiten van kennis.

5.5 Onderzoeken

Lokale beleidsmakers hebben gegevens nodig. Deels kunnen ze die zelf in hun eigen gemeente verzamelen. Maar sommige informatie kan beter landelijk worden verzameld. Denk aan de trends in vrijetijdsbesteding van de jeugd en aantallen en kenmerken van kinderen die (bijna) nooit buiten spelen. Ook gegevens over hoe het in andere gemeenten staat met de kwantiteit en kwaliteit van speelruimte en de mate van zelfstandige mobiliteit van de jeugd zijn voor lokale beleidsmakers interessant, maar vallen buiten hun eigen onderzoeksbereik. Hierin kan de landelijke overheid een rol spelen. In het plan van aanpak van de interdepartementale Operatie Jong staat het voornemen tot *benchmarking* van het thema jeugd en fysieke ruimte, in samenwerking met de VNG.

Instellen leerstoel

Internationaal gezien loopt Nederland sterk achter als het gaat om wetenschappelijk onderzoek naar de relatie tussen (vrije)tijdsbesteding en ruimtegebruik van de opgroeiende jeugd. De instelling van een leerstoel Jeugd,

Tijd en Ruimte kan dit werkterrein zichtbaar maken en kan een stevig fundament leggen onder alle praktische activiteiten op dit gebied. Tevens geeft een leerstoel een impuls aan de vorming van nieuwe ideeën en initiatieven die nodig zijn in antwoord op de snel veranderende leefsituatie van de jeugd. Een variant op een leerstoel is een Programmacommissie Jeugd, Tijd en Ruimte, waaraan de overheid onderzoeksvragen kan voorleggen.

Literatuur

- AKTA (1998), *Kwaliteit buitenspeelruimten kinderopvang onderzocht*. Utrecht, Klein Kapitaal/VOG, Utrecht (niet gepubliceerd).
- ANWB, Stichting Recreatie en SGBO (2004), *Vrijtijdsvoorzieningen in de woonomgeving*.
- Appleyard, D. (1981), *Liveable streets*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Bartlett (1998), *Does inadequate housing perpetuate children's poverty?* In: *Childhood*, 5 (4).
- Blinkert, B. (1993), *Aktionsräume von Kinder in der Stadt*. Eine Untersuchung im Auftrag der Stadt Freiburg, FIFAS Schriftenreihe.
- Both, K. (2004), Ruimte voor de jeugd en voor de natuur. Stichting Oase. Zie www.stichtingoase.nl.
- Bouw C. en L. Karsten (2004), *Stadskinderen. Verschillende generaties over de dagelijkse strijd om ruimte*. Amsterdam, Aksant. ISBN 90 5260 168 2.
- Csikszentmihalyi, M. (1975) *Beyond boredom and anxiety*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco.
- Degen-Zimmermann, D., J. Hollenweger en M. Hüttenmoser (1995), *Lebensräume für Kinder, empirischen Untersuchungen zur Bedeutung des Wohnumfeldes für den Alltag und die Entwicklung der Kinder*. National Forschungsprogramm Stadt und Verkehr, Zürich.
- Elzinga, G. (1996) *Recreatie dicht bij huis*. Economie en wonen. Stichting Recreatie.
- Fjørtoft, I. (1997), *Health perspectives on outdoor activities in kindergartens with a special focus on motor fitness training*. Telemark College, Noorwegen.
- Gezondheidsraad en Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek (2004), *Natuur en gezondheid. Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden*. Den Haag. www.gr.nl.
- Groot, de R. en C.J. Paagmans, *Denkbeelden over beelddenken*.
- Hellendoorn, J. en I. van Berkelaer-Onnes (1991), *Speciaal spel voor speciale kinderen*. Wolters-Noordhoff.

- Karsten, L., E. Kuiper en H. Ruebsaet (2001) *Van de straat? De relatie jeugd en openbare ruimte verkend*. Assen, Van Gorcum.
- Karsten, L. e.a. (2002) *Oases in het beton. Aandachtspunten voor een jeugdvriendelijke openbare ruimte*. Assen, Van Gorcum.
- Kemper, H.C.G. (1995), *The Amsterdam Growth Study*. HK Sports Science Monography, series vol. 6.
- Kunz, T. (1993), *Weniger Unfälle durch Bewegung*, Schorndorf.
- Leijds, L. (1996), *Recreatie en kleine criminaliteit*, Breda.
- Luiten, A. (2000), *Verkeersveiligheid en de mobiliteit van kinderen*. Luitenz.
- Masson, K., S. Karyotis en W. de Jong (2002), *De straat aan de jeugd. Een ontwikkelingsgericht onderzoek naar drie jaar 'Thuis op straat'*. Amsterdam, Aksant.
- Mosterd, W.L. e.a. (1996), *Bewegen gewogen*, Vakgroep Medische Fysiologie en Sportgeneeskunde, Utrecht.
- Mullan, E. (2003), *Do you think that your local area is a good place for young people to grow up?* In: Health & Place 9.
- NISB (2002), *Beweegnorm*, Arnhem.
- Pedersen, B. e.a., *Hamstrings in the woods*, Denemarken.
- Risotto, A. en F. Tonucci (2002), *Freedom of Movement and Environmental Knowledge in Elementary School Children*. In: Journal of Environmental Psychology 22.
- SCP (2001), *Beleid in de groei*. Voortgang en uitkomsten van het lokale jeugdbeleid.
- Star, M. van der (1995), *Samenvatting van de resultaten van het vrijetijdsproject in regio I*, GGD Regio Nijmegen.
- Stichting Recreatie (1999), *Recreatie = gezond*.
- Verhallen, M. en M. Hajer (2001), *Taal en leren, natuurlijk verweven*. In: De school en het echte leven, NIZW.
- Van der Wal, M.F. e.a. (1995), *Astmatische klachten bij autochtone en allochtone kinderen van 2-II jaar in Amsterdam*. In: Tijdschrift Sociale Gezondheidszorg 73-2.
- VROM (2004), *Leefbaarheid van wijken*.
- VSW Werkgroep Spelen in de Woonomgeving (2001 - 2004), *Onderzoek naar gemeentelijk speelruimtebeleid*, uitgevoerd door diverse provinciale steunfuncties.

Aanbevolen literatuur

Op www.ruimtevoordejeugd.nl staat een actueel overzicht van organisaties, publicaties en activiteiten.

Jeugd en openbare (speel)ruimte

- Carolien Bouw en Lia Karsten (2004), *Stadskinderen. Verschillende generaties over de dagelijkse strijd om ruimte*. Amsterdam, Aksant. ISBN 90 5260 168 2.
- Maarten Hajer en Arnold Reijnsdorp (2004), *Op zoek naar nieuw publiek domein*. Een speurtocht naar de voorwaarden voor vormgeving van nieuwe publieke ruimten. NAI.
- Nationale Speelraad (2003), *Uitdaging en veiligheid*. Dilemma's bij het spelen. www.speelraad.nl.
- OBB Ingenieurs, *Geef ze de ruimte*. Affiche met ideeën voor verbetering van bespeelbaarheid van de hele openbare ruimte. www.obb-ingenieurs.nl
- Lia Karsten e.a. (2002) *Oases in het beton. Aandachtspunten voor een jeugdvriendelijke openbare ruimte*. Assen, Van Gorcum.
- Lia Karsten e.a (2001) *Van de straat? De relatie jeugd en openbare ruimte verkend*. Assen, Van Gorcum.

Gemeentelijk beleid

- ANWB, Stichting Recreatie en SGBO (2004), *Vrijtijdsvoorzieningen in de woonomgeving*. Met gegevens over wat bewoners belangrijk vinden voor hun vrijetijdsbesteding en een recreatiethermometer. Op cd-rom.
- VROM (2004), *Zoeken naar ruimtewinst*. Een handreiking om zorgvuldig ruimtegebruik te stimuleren.
- VNG (2003), *Geef ze de ruimte*. Handreiking voor de integratie van jeugdbeleid in ruimtelijk beleid. ISBN 90 322 72845.
- Stichting Recreatie (2003), *Balansboek rood-groen*. Over de fasen in het ontwikkelingsproces van rood-groene projecten. www.stichtingrecreatie.nl.
- NUSO (1999), *Handboek Speelruimtebeleid*. Geheel herziene versie verwacht in 2006.
- Provinciale steunfuncties welzijn, *Informatiebladen Speelruimte*, informatie rond diverse aspecten van speelruimte, zoals planning, inrichting, financiering, jeugdparticipatie, veiligheid en onderhoud. Besteladressen staan op www.vswelzijnzorg.nl.
- Stichting Ruimte (1986), *Het Speelruimteplan*. Uitverkocht.

Verkeersveiligheid en mobiliteit

- ROV Utrecht (2003), *Spitsuur rond school*. Honderd ideeën voor duurzaam veilig schoolverkeer. Ook te vinden op www.rov-utrecht.nl
- CROW (2000), *Handboek Ontwerpen voor Kinderen*. Aanbevelingen voor een kindvriendelijke inrichting van de verblijfs- en verkeersruimte.
- Verwey-Jonker Instituut (1999), *Op de achterbank of op de speelplaats*.

Spelen, bewegen en sport

- NISB, video 'Sport en kinderopvang'.
- NUSO en Nederlandse Katholieke Sportbond, *Methodiek Sporttuin*, te bestellen via www.nuso.nl.

Spelen en groen

- Both, K. (2004), *Ruimte voor de jeugd en voor de natuur*. www.stichtingooase.nl.
- Sport en Recreatie Rotterdam (2004), *Een natuurvriendelijk binnenterrein - samen met uw burens actief*. www.senr.rotterdam.nl.
- S. Lobst e.a. (2004), *Groene en levendige schoolpleinen*. Wijkmilieuwerkplaats en dienst Sport en Recreatie Rotterdam.
- A. van den Berg e.a. (2003), *De beleving van collectieve tuinen*. Ontwerpen voor doelgroepen op basis van belevingsonderzoek. Wageningen, Alterra, rapport nr. 655.
- A.E. van den Berg (2001), *Van buiten word je beter*. Een essay over de relatie tussen natuur en gezondheid. Wageningen, Alterra.
- Anneke Filmer (1999), *De Groene vingers van Utrecht-Noordoost*. 25 buurtinitiatieven waarvan vele geschikt voor spelende en ontdekkende kinderen. ISBN 90-5330-276-X.
- SOM, *Buitengewoon. Hoe je de buitenruimte en het buiten spelen op het kinderdagverblijf leuk en bijzonder maakt*. ISBN 90 72716-25-6. www.somnet.nl.
- NIZW, *Buitenkans, buiten spelen in de kinderopvang* (video). ISBN 90 5957-006-5.

Participatie

- PJ Partners en NUSO (2003), *Kinderparticipatie in speelruimtebeleid*. ISBN 90-71381-39-0. www.pjpartners.nl.

- PJ Partners (1995), *Hé..., wij zijn er ook nog! Kinderen werken aan hun eigen plek*. ISBN 90 71381 17 X. www.pjpartners.nl.
- 3VO (2001), *Kinderparticipatie in gemeentelijk verkeersbeleid*. www.3vo.nl.
- PJ Partners (1999), *Hart van de buurt*. ISBN 90 71381 30 7.